

**MATERIALS
OF THE XVII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE**

**MODERN EUROPEAN SCIENCE -
2021**

June 30 - July 7, 2021

Volume 4

SHEFFIELD
SCIENCE AND EDUCATION LTD
2021

SCIENCE AND EDUCATION LTD

Registered in ENGLAND & WALES Registered Number: 08878342

OFFICE 1, VELOCITY TOWER, 10 ST. MARY'S GATE,
SHEFFIELD, S YORKSHIRE, ENGLAND, S1 4LR

Materials of the XVII International scientific and practical Conference
Modern european science - 2021 , June 30 - July 7, 2021: Sheffield. Science
and education LTD -108 p.

Date signed for printing 20.06.2021

For students, research workers.

Price 3 euro

ISSN 2312-2773

© Authors , 2021

© SCIENCE AND EDUCATION LTD, 2021

ECONOMIC SCIENCE

Banks and the banking system

Сарсембаев Ж.Ж., Сапов Р., Шкурихин М.

НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова

ФОРМИРОВАНИЕ ДЕПОЗИТНОЙ ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

Каждый из этапов формирования депозитной политики коммерческого банка непосредственно связан с остальными и является обязательным для формирования оптимальной депозитной политики и правильной организации депозитного процесса. В процессе разработки механизма депозитной политики банка принимают участие различные структурные подразделения банка.

Важным фактором, определяющим ликвидность банка, является качество его депозитной базы. Критерием качества депозитов является их стабильность. Чем больше стабильная часть депозитов, тем выше ликвидность банка, поскольку в этой части аккумулированные резервы не покидают банк. Увеличение стабильной части депозитов снижает потребность банка в ликвидных активах, так как предполагает возобновляемость обязательств банка.

Анализ депозитов, который проводится постоянно, показывает, что наибольшей стабильностью обладают депозиты до востребования. Этот вид депозитов не зависит от уровня процентной ставки. Его принадлежность к тому или иному банку в большей мере обусловлена такими факторами, как:

- качество и быстрота обслуживания;
- надежность банка;
- разнообразие услуг, предлагаемых вкладчикам;
- близость расположения банка от клиента.

Меньшей стабильностью обладают остатки срочных и сберегательных депозитов. На их закрепленность за конкретным банком оказывает влияние уровень процентной ставки. Поэтому они подвержены миграции в случае определенных колебаний уровня депозитного процента, устанавливаемого разными банками.

Формирование депозитной базы любого коммерческого банка - это сложный и трудоемкий процесс, связанный с большим количеством проблем как субъективного, так и объективного характера.

К субъективным проблемам относятся такие, как:

- масштабы деятельности и слабая ресурсная база коммерческих банков;
- отсутствие заинтересованности руководства банка в привлечении средств клиентов, особенно населения, что продиктовано тактическими и стратегическими целями и задачами банка;
- недостаточный уровень и качество высшего и среднего менеджмента;
- недостатки в организации депозитного процесса и так далее.

Среди объективных факторов выделяют следующие:

- прямое и косвенное воздействие государства и государственных органов на коммерческие банки;
- влияние макроэкономики, воздействие мировых финансовых рынков на состояние казахстанского денежного рынка;
- межбанковская конкуренция;
- состояние денежного и финансового рынка.

Нельзя не сказать о том, что процесс формирования депозитной политики тесно взаимосвязан с проведением банком процентной политики, так как депозитный процент является эффективным инструментом в области привлечения ресурсов. Во времена государственного регулирования предельные нормы процента устанавливались в законодательном порядке в соответствии со срочностью вклада. Теперь банки могут самостоятельно устанавливать конкурентоспособные процентные ставки, ориентируясь на учетную ставку Национального банка Республики Казахстан, состояние денежного рынка и исходя из собственной депозитной политики. Одним из направлений процентной политики коммерческого банка является расчет и анализ стоимости всех ресурсов и депозитных операций.

Для этого необходимо:

- установить приемлемый процент по вкладам (депозитам);
- изучить динамику процентной ставки по привлеченным ресурсам;
- рассчитать реальную стоимость ресурсов в условиях инфляции;

- проанализировать изменения процентного расхода по привлеченным ресурсам в общем объеме расходов банка.[1]

Во время рассмотрения вопроса об установлении процентных ставок по депозитам, следует учитывать, что депозиты являются лишь частью глобальной проблемы формирования процентной политики банка, поскольку сбережения населения - это часть привлеченных кредитных ресурсов, а любое изменение процентных ставок по депозитам приведет к изменению стоимости кредита.

Задача управления состоит в определении такого количества депозитов и кредитов, уровней их процентных ставок при заданном предложении и спросе на разные виды денежных ресурсов, чтобы обеспечить максимальное значение процентной маржи, которая и есть цель работы банка.

Рыночный уровень процентной ставки по депозитам зависит от конъюнктуры денежного рынка. Это объективный фактор, банк не может на него влиять, а вынужден лишь учитывать, при этом можно маневрировать между минимально допустимым за конкурентным пониманием уровнем процентной ставки, которая даст возможность привлечь очень ограниченный объем депозитов, и максимально возможной для самого банка стоимостью депозитных ресурсов. В общем смысле величина процентной маржи зависит от сроков хранения депозитов и погашения кредитов, уровней процентных ставок, объемов привлеченных ресурсов. Для установления ставок сначала вычисляется максимально возможная ставка привлечения, которая составляет собою разницу между активными и пассивными операциями, которая дает возможность банка покрыть необходимые затраты. Во время оценивания ежегодного прироста прибыли банка необходимо исходить из того, что прирост не должен быть ниже темпов инфляции. Максимально возможная ставка вычисляется по формуле:

$$D_{\max} = (K - D / N - 1) \frac{P_n}{P_{mob}} \quad [2]$$

где $D_{\max}$ - максимально возможная ставка привлечения ресурсов;

K - средняя ставка продаж;

D - средняя ставка привлечения депозитных ресурсов;

P_n - привлеченные средства банка;

P_{mob} - средство, мобилизованные банковским учреждением.

N -норматив обязательного резервирования для привлеченных ресурсов.

Источники формирования ресурсов банка имеют разную цену и разную частицу в общей структуре. В большинстве случаев цену на ресурсы диктует рынок, но ставки привлеченных ресурсов должны отвечать потенциальным возможностям банка.

Механизм оценивания эффективности процентных ставок привлеченных ресурсов учитывает такие моменты как: взаимосвязь ставок привлечения и размещения ресурсов; процесс резервирования части привлеченного средства в Нацбанк; абсолютную взаимозаменяемость банковских ресурсов, за которой прибыль не зависит от срока первоначального привлечения ресурсов.

Начисление процентов ведется по одному из способов:[3]

- простые проценты;
- сложные проценты;
- с фиксированной процентной ставкой;
- с плавающей процентной ставкой.

Применяется также прогрессивно возрастающая процентная ставка в зависимости от времени фактического нахождения средств на вкладе. Такой порядок начисления дохода стимулирует увеличение срока хранения средств и защищает вклад от инфляции.

Если проценты на депозит начисляются один раз в конце срока депозита, то сумма процентов вычисляется по формуле простых

$$S = K + (K \cdot P \cdot d/D)/100, \quad Sp = (K \cdot P \cdot d/D)/100,$$

где S - сумма банковского депозита с процентами;

Sp - сумма процентов (доход);

K - первоначальная сумма (капитал);

P - годовая процентная ставка;

d - количество дней начисления процентов по привлеченному вкладу;

D - количество дней в календарном году (365 или 366).

При расчете сложных процентов проще вычислить общую сумму с процентами, а потом вычислить сумму процентов (доход):

$$Sp = S - K = K \cdot (1 + P \cdot d/D/100)^N - K, \text{ или } Sp = K \cdot ((1 + P \cdot d/D/100)^N - 1),$$

Таким образом, процентная политика коммерческого банка, связанная с коммерческой деятельностью, должна содействовать получению прибыли или созданию условий для ее получения в будущем, регулировать значения процентных ставок по депозитам и ссудным операциям и устанавливать их на уровне, обеспечивающем рентабельность банковских операций. Должна обеспечивать взаимосвязь и согласованность между депозитными операциями по выдаче ссуд по срокам и суммам, поддерживать ликвидность баланса, минимизировать процентный риск.

Список использованной литературы.

1. Балабанов И.Т. «Банки и банковское дело». Изд. Питер, 2003. 345 с.
2. Миржакыпова С. Т. Банковский учет в РК: Учебник Ч. 1 под ред. члена-корреспондента НАН РК, Д.э.н., проф. Н. К. Мамырова - Алматы: Экономика, 2002.
3. Шаяхметова К. О. Теоретические и практические аспекты развития банковской системы Республики Казахстан./ «Вестник КазНУ. Серия экономическая» N 1 (41) 2004. с. 99.
4. Кичигина М.Т. Как проводится ежегодное информирование вкладчиков// Банки Казахстана. -Алматы, 2012. -N4.

Financial relations

Серіков Кенесары Мұратұлы

Фин-17-5 оқу тобының студенті

Смайлов Мурат Омирзакович

«Қаржы» кафедрасының оқытушысы

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы

ЖЕРІГІЛІКТІ БЮДЖЕТТЕРДІ ДАМУДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ БЮДЖЕТ ТЕТІКТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Бюджетті мемлекеттік реттеудің бір тәсілі ретінде мемлекеттік салықтарды белгілі бір пропорцияда бюджет жүйесінің қалған деңгейлері арасында бөлуді қарастырамыз. Келесі тәсілде жоғары тұрған бюджеттен төменгі бюджетке трансферт, субвенция түрінде қаржы беру қарастырылады. Мұндай тәсіл қосымша ретінде әлемнің барлық елдерінде кең тараған. Бюджетаралық қатынастар мәселелерінің бірі – бюджет жүйесі деңгейлерінің теңестірілмегендігі. Жалпы бюджет жүйесі унитарлы мемлекеттерде екі звеноға бөлінетіні (мемлекеттік бюджет және жерігілікті бюджеттер) белгілі, сол себепті, мемлекеттік басқару органдары көпдеңгейлілігіне қарамастан, функциялардың орындалуын бақылау үкіметпен жүзеге асады.

Немістің ғылыми және саяси лексиконында «қаржылық конституция» түсінігі кеңінен қолданылады. Ел конституциясының ең ірі тарауы болып табылатын бұл бөлімнің негізгі идеясы орталық пен жерлер арасында қаржылық өкілеттілікті нақты ажырату. Қаржылық конституция аймақ саясатының маңызды міндеті.

Аймақ экономикасының дағдарыстан шығуы үшін ұзақ, орта, қысқамерзімді міндеттерді байланыстыратын аймақтық экономикалық саясаттың жасақталуы аса қажет. Қаржылық ресурстарды қайта бөлу бюджет жүйесі арқылы жүргенімен, оның көптеген каналдары бар. Өкілеттіктерді және табыстарды федералды орталық пен жерлер, қауымдар арасында ажырату жекелеген аймақтардың қаржылық қамтамасыз етілулеріне әсер етеді. Дегенмен, ол жерлерді тігінен және көлденеңінен қаржылық теңестіру нәтижесінде өзгерістерге ұшырайды.

Қаржыларды тігінен бөлудің екі жақты сипаты бар: субъектілер арасында салықтарды ажырату және федералды орталықтан аймақтарға субсидия және басқа да қаржылық көмектер беру. Сонымен бірге, жасырын қаржылық көмек көрсету де бар, ол федералды бюджет есебінен де және басқа да орталық бюджеттердің қаржыларымен, әсіресе, әлеуметтік сақтандыру бюджеті арқылы жүзеге асырылады. Көлденеңінен қайта бөлуді екінші ретінде қарастыруға болады, онда қаржылық жағдайы нашар жерлерге қаржылық жағдайы жеткілікті жерлерден бюджеттік алу арқылы теңестіріледі. Көлденеңінен теңестіру формасына айналысқа салынатын салықты (біздің елімізде қосымша құн салығы) қайта бөлуде жатады.

Осы қаржылық көмектерді алатын жерігілікті бюджеттер сайланған басқару органдары аумақтық – әкімшілік бірліктерде, яғни жерігілікті бюджет Ұлыбританияда округтарда, графстваларда, қалаларда; Германияда қауымдар мен қалаларда; Францияныңларда департаменттер мен коммуналарда; Жапонияда префектураларда, аудандарда, қалаларда; Италияда, Бельгияда провинцияда, коммуналарда; Данияда, Норвегияда, Швецияда ауылдық және қалалық коммуналарда жүзеге асады. Жерігілікті бюджеттер экономикаға әсер етуге, шаруашылық процестерді реттеуге, мәдениет пен білім беруді дамытуға, әлеуметтік жанжалдарды шешуге, жерігілікті халықты еңбекпен қамтуға және басқа да шараларға кеңінен қолданылады.

Аталған мемлекеттердегі жерігілікті бюджеттер негізгі төрт құраушы бөліктен тұрады: салықтар, салықтық емес кірістер, орталық бюджеттен бөлінетін субсидия мен дотациялар және заимдар. Мәселен, аталмыш елдердің жерігілікті бюджеттерінің құрылысы мынадай сипатта болған:

Бұл мемлекеттерде жерігілікті билік органдарына бөлінетін мемлекеттік трансферттер негізгі 3 нысанда жүзеге асады:

салық түсімдерін қайта бөлу арқылы (Германиядағы «салықтық теңестіру» жүйесі);

жалпы аталымдағы субсидия-дотация арқылы (Францияныңдағы дотация беру жүйесі);

арнайы, мақсатты қайтарымсыз берілетін ақшалар не субвенциялар (АҚШ-да субсидияның 200, Италияда 100, Ұлыбританияда 50 түрі бар). Мақсатты қайтарымсыз берілетін ақшалар көбінесе Скандинавия елдеріне

(Дания, Норвегия) тән. Бұл елдерде қайтарымсыз берілетін ақшалар білім беру және денсаулық сақтау бағдарламаларын жүзеге асыруға арналса, АҚШ-та, Италияда, Германияда және Жапонияда полицияны қаржыландыруға, түзеу мекемелеріне және экономикалық, әлеуметтік инфрақұрылымдарға бағытталады (Кесте 1).

Кесте 1

Шетелдік жерігілікті бюджет ресурстарының құрылымы, (пайызбен)

Елдер	Жерігілікті салықтар	Мемлекеттік қайтарымсыз берілетін ақшалар	Басқа да табыс көздері
1	2	3	4
АҚШ	65	23	12
Жапония	41,6	40	27,4
Францияның	41,7	33,8	24,5
ГФР	21	45,3	33,7
Бельгия	36	54	10
Дания	46	44	10
Ескертпе: [31] әдебиет негізінде құрастырылған			

Экономикасы алдыңғы қатарлы дамыған елдерде көлденеңінен теңсіздік әділеттілік қағидасымен бағаланады. Теңестіру – жалпыұлттық мүдде және мемлекет бірлігін нығайтуға мүмкіндік береді. Көлденеңінен теңсіздікті жоюдың басты құралы арнайы теңестіру қорлары екенін білеміз. Көптеген елдердің тәжірибесінде теңестіруші қорлар қолданылады. Әдетте олар орталық бюджетке қосылады, ал кейбір елдерде, мәселен, Данияда аумақтық билікпен де жеке құрылады. Аймақтардың қаржылық мүмкіндіктерін теңестіру үшін мемлекет жалпы трансферт жүйесін қолданады. Әлеуметтік-экономикалық бағдарламаларды (білім беру, денсаулық сақтау, шаруашылық және көлік инфрақұрылымы, қоршаған ортаны қорғау) жүзеге асыру үшін мақсатты трансферттер жүйесі қолданылады. Мақсатты трансферт алдын-ала келісілген шартпен қаржыландырылады. Францияның Қазақстан сияқты унитарлы мемлекет болғандықтан бюджет жүйесі екі бөліктен құралған: мемлекеттік және жерігілікті. Мемлекетті бюджет жүйесінің бірлігі жоқ. Барлық бюджеттер тек қағаз жүзінде көрсетілген. Францияда, біздің елдегідей, әрбір әкімшілік бірлік өз бюджетін жергілікті атқарушы органдар арқылы бекітеді.

Францияда бюджетті құру, бекіту, орындау және есеп беру үш жылға созылды.

Франциядағы бюджет процесінің бірінші кезеңі-бюджет жобасын дайындау - бас қаржы органы-экономика және қаржы министрлігі бақылайды. Бюджетті дайындау мақсатты бағдарламаны пайдалану әдісімен жүзеге асырылады. Содан кейін олар тоғыз ай береді және әр министрлік өз бюджетін жасай бастайды. Содан кейін барлық сметалар шоғырландырылып, алдымен Үкімет отырысында қаралып, бекітілетін, содан кейін Парламенттің қарауына жіберілетін бюджет жобасы әзірленетін болады.

Екінші кезең-кем дегенде үш айға есептелген бюджетті қабылдау. Бюджет жобасын Парламенттің әрбір палатасының комиссиялары қарайды. Алдымен оны төменгі палата қарайды, содан кейін жоғарғы палатаға - Сенатқа жіберіледі. Егер оны Парламент қабылдаса, президент өзінің Жарлығымен бюджетті заң ретінде қабылдауға құқылы.

Үшінші кезең-бюджеттің атқарылуы. Қазынашылық арқылы Франция банктерінде жүзеге асырылатын есеп айырысу және кассалық бюджеттік операциялар болып табылатын кассалық орындау. Осылайша, апта сайынғы және ай сайынғы есептер мен сараптамалық құжаттар алынады.

Соңғы төртінші кезең-бюджеттің атқарылуы туралы есеп. Оны қаржы және экономика министрлігі дайындады.

Елдегі бюджеттің орындалуын бақылау үшке бөлінеді: әкімшілік-сот, парламенттік.

Әкімшілік бақылау иерархиялық жүйеде жүзеге асырылады, онда аға бухгалтерлер бағыныштыларды тексереді және олар бас қазынашыға бағынады. Францияда қаржы инспекторларының Бас инспекциясы бар, ол өз кезегінде министрлер кабинетімен, мысалы, қаржы аудиторлары корпорациясымен тығыз байланысты. Сот ісін жүргізуді Есеп палатасы жүзеге асырады. Олар кез-келген ұйымның қаржылық есебін тексереді. Бас бухгалтердің қателіктері басын кінәлайды. Парламенттік бақылау бюджетті қабылдау және қарау кезінде жүзеге асырылады.

Бүгінгі таңда бюджет жүйесіндегі бюджетаралық қатынастардың реттелмеу проблемасы өткір тұр. Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 24 қазандағы Жарлығымен ажыр713 мемлекеттік билік деңгейлері арасындағы өкілеттіктердің аражігін ажырату және бюджетаралық қатынастарды жетілдіру жөніндегі мемлекеттік комиссия құрылды. Біз

комиссияның мақсаты - мемлекеттік функцияларды билік деңгейлері арасында тиімді бөлу жөнінде ұсыныстар әзірлеу, сондай-ақ бюджетаралық қатынастарды жақсарту екенін білеміз. Комиссия жұмысы шеңберінде Премьер-Министрдің 2002 жылғы 5 ақпандағы №4 Қаулысымен үкімет деңгейлері арасында өкілеттіктерді бөлу және бюджетаралық қатынастарды жақсарту тұжырымдамасының жобасын әзірлеу үшін жұмыс тобы құрылды.

Investment activity and stock markets

Сарсембаев Ж.Ж., Алпысбаева Ж.Ж., Султанова А.Б.

НАО Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова

СТАНОВЛЕНИЕ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ И ЕГО ФУНКЦИИ

Место рынка ценных бумаг можно оценить с двух проекций: с точки зрения объемов привлечения денежных средств из разных источников и с другой точки зрения вложения свободных денежных средств в какой-либо рынок. Привлечение денежных потоков осуществляется за счет внутренних и внешних источников. К внутренним источникам обычно относят амортизационные отчисления и полученный чистый доход. Внешними источниками дохода являются банковские ссуды и средства, полученные от выпуска ценных бумаг. В обществе в целом преобладают внутренние источники, ибо внешние являются результатом перераспределения первых (неважно – своей страны или других стран). Свободные денежные средства могут быть использованы для инвестирования во многие сферы: в производственную или иную сферу деятельности (промышленность, строительство, торговля, связь), в недвижимость, антиквариат, в пенсионные и страховые фонды, в ценные бумаги различных видов, положены на банковский депозит. Таким образом, рынок ценных бумаг – это одна из сфер приложения свободных капиталов, а потому ему приходится конкурировать за привлечение.

Движение средств между перечисленными рынками вложений капитала происходит в зависимости от многих признаков, основными из которых являются:

Уровень доходности

Условия налогообложения рынка

Уровень риска потери капитала или недополучение ожидаемого дохода

С развитием рынка ценных бумаг, все больше внимания уделяется организации структуры фондового рынка. Организация рынка и удобства для инвестора, возможность быстрого входа и выхода из рынка, уровень

информированности играют все более важную роль для привлечения большего числа участников.

Примерная схема формирования рынка ценных бумаг представлена на рисунке 1.[1]

Рис. 1. Схема формирования организационной структуры рынка ценных бумаг.

Рынок ценных бумаг имеет целый ряд функций, которые условно можно разделить на две группы: общерыночные функции, присущие каждому рынку, и специфические функции, которые отличают его от других рынков.

К общерыночным функциям относятся:

1. коммерческая функция, т.е. функция получения доходов от операций на данном рынке;
2. ценовая функция, т.е. рынок обеспечивает процесс складывания цены, их постоянное движение и т.д.;
3. информационная функция, т.е. производит и доводит до своих участников рыночную информацию об объектах торговли и ее участниках;
4. регулирующая функция, т.е. рынок создает правила торговли и участие в ней, порядок разрешения спора между участниками, устанавливает приоритеты и органы контроля, или даже управления и т.д.

К специфичным функциям рынка ценных бумаг можно отнести следующее:

1. функции страхования ценовых и финансовых рисков;
2. перераспределение денежных средств между отраслями и сферами рыночной деятельности;

3. перевод сбережений, прежде всего населения, из непроизводительной в производительную форму.

Капитал, представленный в ценных бумагах: акциях, векселях, облигациях и других их формах – фиктивный капитал. Его возникновение и обращение тесным образом связано с функционированием реального капитала. С одной стороны, существует реальный капитал, представленный производственными фондами, с другой – это отражение в ценных бумагах.[2]

Действительный капитал вложен в производство и функционирует в этой сфере, тогда как ценные бумаги представляют собой бумажный дубликат капитала. Появление фиктивного капитала связано с потребностью привлечения все большего объема кредитных средств вследствие усложнения и расширения коммерческой и производственной деятельности. Таким образом, фиктивный капитал исторически начинает развиваться на основе ссудного, так как покупка ценных бумаг означает не что иное, как передачу части денежного капитала в ссуду, а сама бумага получает форму кредитного документа, в соответствии с которым ее владелец приобретает право на определенный регулярный доход, представленный в виде дивидендов на отданный взаймы капитал.

Появившись, фиктивный капитал начинает жить самостоятельной жизнью. Стоимость фиктивного капитала может меняться в больших пределах по отношению к размеру функционирующего капитала, как превышая его в несколько раз, так и уменьшаясь, практически до нуля.

Независимая от производственного капитала жизнь ценных бумаг проявляется также в самостоятельной жизни на рынке. С теоретической точки зрения такое положение становится возможным из-за того, что, во-первых, в результате акта ссуды происходит разделение капитала-собственности и капитала-функции, во-вторых, бумага представляет собой потенциальный денежный капитал, обладающий высокой степенью ликвидности, т.е. способностью быстро быть превращенной в наличные средства.

Основные функции фиктивного капитала заключаются в мобилизации денежных средств вкладчиков для нужд организации и расширения производства.

Другая функция – информационная. Она состоит в том, что ситуация на рынке ценных бумаг сообщает инвесторам информацию об экономической

конъюнктуре в стране и дает им ориентиры для вкладывания своих капиталов. В целом же функционирование фиктивного капитала способствует формированию эффективной и рациональной экономики, поскольку он стимулирует мобилизацию свободных денежных средств в интересах производства и их распределение в соответствии с потребностями рынка.

Экономика как Казахстана, так и любой другой страны вряд ли способна эффективно (при отсутствии каких-либо специфических экономических или аномальных политических условий) справляться со своими задачами без системы специализированных рынков ценных бумаг.[3] Для создания привлекательных и безрисковых условий для инвесторов необходима целенаправленная экономическая политика государства. Особую роль в создании таких условий играет развитие фондового рынка. Его рост, значительная финансовая емкость и направление использования в немалой степени предопределяют его решающее воздействие на стабильность макроэкономической ситуации в республике и масштабы инвестирования. Механизм рынка ценных бумаг осуществляет обслуживание инвестиционного процесса, устроенного таким образом, что инвестиции автоматически направляются в самые эффективные сферы экономики, их получают наиболее жизнеспособные рыночные структуры.

Именно по фондовому рынку можно судить об уровне развития инвестиционных процессов, эффективности вовлечения совокупных финансовых активов в воспроизводственный процесс, мотивационной базе и самой культуре предпринимательства.

Список использованной литературы:

1. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности.- М.: Финансы и статистика, 1996.
2. Литвиненко Л.Т. «Рынок государственных ценных бумаг» 1998г.
3. Закон Республики Казахстан «О рынке ценных бумаг» от 2.07.2003, № 461-ІІ.

Marketing and management

Kozhakhmetova G. B.

Kazakh-British Technical University, Kazakhstan

INVESTIGATING PROJECT MANAGEMENT PRACTICES IN PUBLIC SECTOR ORGANIZATIONS

In recent years, project management has been developing more and more actively in government organisations. Methodological recommendations for the implementation of project management in the executive authorities are approved, project offices are created in the regions, and standards for project management are approved and developed. Now the state authorities face an urgent need for effective tools for technological support of project activities.

In Kazakhstan, the topic of introducing project management into the activities of public authorities has become quite relevant and has already been announced by Prime Minister B. Sagintayev, but the pace, speed and scale of this process are not high. One of the first among state bodies was the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan. Project offices were also established in the Ministry of Tourism and Sports, the Ministry of Defense and Aerospace Industry, Astana Akimat, and Kyzylorda Oblast Akimat.

The introduction of project management is not just a tool for the successful implementation of state investment projects, it is one of the tools for the development of the country's economy, its competitiveness in the world arena, improving the quality of life of the population, as well as a tool for changing outdated bureaucratic closed thinking.

It should be noted that examples of successful implementation of project management in the public sector exist. It is important to understand here that one cannot blindly copy the experience of other countries, since for each country of action, what happened in one state may not work in another. However, it is still worth studying the main directions and trends in the implementation of project management in other countries.

Project management in the public administration system is the process of choosing the optimal combination of projects to ensure the specific strategic goals of the municipality. The meaning of the design approach is the need to “see” today from tomorrow, and today to work on what will be needed in the future [1].

In general, we can say that project management contributes to:

- reducing the time frame and improving the quality of the achieved results of projects and programs with the same resources;
- increasing the planning and transparency of budget utilization during the financial year, contributes to avoiding massive expenditures at the end of the year, with a low percentage of budget execution until the last quarter;
- reduction of ineffective budget expenditures. Thus, the project considers monetary funds as a way to achieve the planned result, while the existing system is largely focused on the development of funds;
- increasing controllability in the course of solving individual problems by controlling the distribution, levelling and spending of resources for all projects, increasing the detail of planning and execution, monitoring the implementation of projects online, promptly taking corrective actions.

Nevertheless, as the reports of the Accounts Committee for Control over the Execution of the Republican Budget show, the implementation of state investment projects is characterized by “ineffective execution” and “insufficient efficiency”. According to the Chairman of the Accounts Committee, when implementing projects, most administrators of budget programs limit themselves only to “transferring funds to local executive bodies in accordance with the payment plan. At the same time, monitoring of the achievement of final results is no longer carried out.” [2]

Poor project organization can lead to huge losses. Thus, according to the results of the global project management survey conducted by the Project Management Institute - PMI in 2016, for every \$ 1 billion invested in a project, there are 122 million lost irretrievably. [3]

This fact proves that in the public sector it is necessary to expand the information space and introduce modern information technologies in government bodies as a tool for technological support of project activities.

To overcome the passivity of managers of the old formation and modernize the structures of the public sector and local self-government, it is necessary to pay special attention to the following areas of activity:

- continuous training of employees, both management and rank-and-file in the direction of increasing specific competencies to solve certain professional tasks;
- certify personnel following modern management standards;
- to increase the motivation of employees (material and moral) based on the results of personal efficiency and overall success of the undertaking, to organize the feedback of performers with managers;
- when introducing the principles of project management in an organization, move from simple initiatives to complex multicomponent endeavours;
- record the results of each stage, determine its disadvantages and benefits, make the necessary changes to the passport and record again;
- maintain the integrity of the initiative in all areas of work (from initiation to acceptance and final report);
- distribute roles and responsibilities between employees to avoid poor performance of assigned functions.

At the same time, the team should include specialists from the executive authorities to acquire the necessary skills. The best place to start is by implementing pilot projects and then extending the lessons learned to other ideas.

The idea of moving from assignments to project work is an attempt to make the bureaucratic apparatus work according to certain principles and priorities, instead of carrying out daily and often contradictory assignments; in fact, this is an attempt to move to a new political system - from vertical to horizontal. It should be remembered here that the introduction of project management should be accompanied by a change in the organizational culture itself in the authorities and be stimulated by the motivation of employees.

Thus, we can conclude that, in general, the idea of introducing project management into the public sector seems not only promising but also overdue. However, taking into account the lessons of the world experience in the implementation of project management in the work of government agencies, it is necessary to take into account that the successful implementation of project management requires strong political will and public support, orientation to specific

problems of citizens, as well as adaptation to local characteristics while borrowing the experience of other countries.

Literature:

1. Gafarova, L. A. Design-process approach and the possibilities of its use in the system of local self-government / L. A. Gafarova // Bulletin of BSU. - 2009. - No 1. - T.14. - S. 261-265
2. [http: //www.nomad.su/?a=3-201705190037](http://www.nomad.su/?a=3-201705190037).
3. A. Bazhenov, A. Arefiev Project management in the context of the global crisis, [electronic resource], <https://pmi.ru/articles/articles/1171/> (appeal 12.01.2018).

PHILOLOGICAL SCIENCES**Language, speech, speech communication****Насреддинова Аида Нурлановна***Магистрант филологического факультета КарУ имени академика**Е.А.Букетова**Специальность – «Журналистика»***РОЛЬ ЭЛЕКТРОННЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В
ПРОПАГАНДЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ**

Главная ценность каждого государства - это человек. Ценность человека - такие чувства в его сердце, как человечность, жалость, нравственность. Каждый народ мечтает о том, чтобы его молодое поколение росло добрым, честным, уважающим старших, мужественным, с крепкой совестью. Но жаль, что мы не можем рассматривать ценность семьи как неотъемлемую часть национальных ценностей. Молодые люди попали в бозе, чтобы не переусердствовать. Наши дети очень утрачивают национальные традиции, ценности семьи. Когда мы не теряем ценности, которые остались от наших Предков, пришло время собрать наши рукава. [1, 18]

Казахская культура - это многовековая национальная культура. Он развивался и формировался на основе национального воспитания. Общечеловеческие ценностные качества являются движущей силой в развитии национальной культуры с национальным воспитанием. Бесспорно, национальное учение имеет большое значение в подготовке мудрых и образованных личностей, создающих демократическое общество, которое станет главным рычагом дальнейшего процветания процветающего Казахстана в будущем. Только потомки, прививающие ценности национального воспитания, наряду с знаниями, основанными на передовых достижениях, осознают себя как наиболее социализированные и отвечающие запросам общества, которые глубоко взвешивают судьбу нации и максимально предсказывают ее будущее.

Многие мировые эксперты обеспокоены тем, что дети посвящают большую часть своего времени телевидению. Учитывая, что большая часть мультфильмов, транслируемых по телеканалам, - это перестрелки. Мы сами

учим этому насилию и насилию ребенка, у которого только формируется мышление. Несколько лет назад были проведены исследования влияния детских мультфильмов (отечественных и зарубежных) на сознание юных зрителей. Большинство таких западных продуктов «зомбируют» (направляют) детей на недоверие к окружающему миру, формируют их враждебность, индивидуализм, агрессивность, рассудительность, а отечественные мультфильмы, напротив, развивают доверие к людям, коллективизм, отношение к взаимопомощи, дружелюбие, любовь к родителям. Но большинство детей выбирают зарубежные мультфильмы. Потому что так формируется современная психология.

Насущная задача средств массовой информации - приумножить народ духовными богатствами, дать им современное патриотическое воспитание, донести наши национальные ценности. Проведение различных массовых культурных мероприятий объединяет усилия дружбы, сотрудничества народа. Это тоже будет единственным способом создания Школы общественного воспитания. А средства массовой информации, которые являются началом воспитания, выполняют большую функцию в общественных кругах.[2]

Национальная журналистика имеет давние нравственные нормы, национальный эталон. Опора нации - традиция. В этом контексте следует отметить, что есть публикации, программы, которые призваны показать различия между прошлым и настоящим, чтобы чтить традиции предков и прививать их подрастающему поколению. Немалый вклад в него вносят общественные деятели, представители интеллигенции, находящиеся на поверхности страны, на ветру

Одним из средств воспитания детей дошкольного возраста являются мультфильмы, при просмотре которых они полностью погружаются в видимые сцены. Не все мультфильмы полезны и могут содержать важные для ребенка впечатления и образы. Многие современные мультфильмы, показанные по телевизору, могут плохо влиять на развитие ребенка, формировать у него склонность к зависимости и агрессии. Поэтому очень важно не допускать бесконтрольного обращения детей с анимационными продуктами. В раннем возрасте (до трех лет) нельзя садить ребенка перед телевизором, куда-то уезжать или пытаться оставить ребенка занятым (к сожалению, это не редкость). В этом возрасте у детей еще не сформированы основные функции движения, то есть он не умеет одновременно двигаться, удерживать предметы, смотреть и слышать.

Поэтому при просмотре мультфильмов (какие красочные картинки) все впечатляют. Даже дети, которые видели нерегулярные программы с самого раннего возраста, страдают от психологической боли. Впоследствии у таких детей также возникают проблемы с движением, речью, зрением и избыточным весом. Развитие детей может значительно замедлиться. После просмотра зарубежных мультфильмов у детей наблюдается не только агрессия, но и часто детские страхи. [3]

Рассматривая проблему влияния телевидения и интернета на подрастающее поколение, необходимо учитывать, что дети получают информацию в основном по телевидению, в частности из детских развлекательных программ, телепередач, мультфильмов. Можно сказать, что в настоящее время в стране очень много телеканалов, и оно будет представлено зрителям в разных направлениях. По мнению некоторых экспертов, телевизор – это главный экран, который способен действовать на подсознательном уровне человека, обеспечивая погружение людей в уникальную виртуальную реальность, существенно отличающуюся от реальной жизни. Длительное пребывание на экране телевизора приводит к определенной форме психологической зависимости – телемании. Для детей, которые читают современный онлайн - урок и сидят перед телевизором с рассвета и до того, как звезды погаснут, это оказывает огромное психологическое воздействие.

Современное телевидение оказывает огромное влияние на развитие и воспитание детей. Дети, особенно дошкольники, смотрят мультфильмы по телевизору. У детей есть любимые герои, они стараются подражать, они формируют представление о добре и зле, нормах и правилах поведения. Также, сравнивая себя с любимыми персонажами, дошкольники получают возможность научиться позитивно воспринимать себя, преодолевать свои страхи и трудности, уважительно относиться к окружающим. А из – за каких-то программ и мультфильмов, на наш взгляд, проблема современного телевидения в том, что оно стало абсолютно уродливым и безнравственным. Он не выполняет задачу воспитания молодежи, не учит подрастающее поколение общественным ценностям, нормам и правилам поведения, не знакомится с культурой и бытом народов разных национальностей. Если на спутниковом телевидении транслируются сотни каналов, вы не сможете следить за их качеством. Необходима специальная комиссия, которая контролирует выходящие в эфир

сообщения и в какое время эти передачи будут транслироваться. Родители должны больше времени проводить со своими детьми, они должны понимать, что ни один мультфильм не может заменить отношения ребенка с отцом и матерью. Поэтому, несмотря на малое количество свободного времени и усталость, родителям необходимо найти время, чтобы побыть с ребенком побольше. [4]

Средства массовой информации должны воспитывать у молодежи научное мировоззрение, активную жизненную позицию, заботиться о привитии им моральных, общественных и гражданских норм и ценностей. Человек, обогащенный таким моральным иммунитетом, гораздо более устойчив к внешним негативным воздействиям и способен самостоятельно анализировать представленную информацию. Ведь от уровня образования и личной моральной ответственности молодого поколения во многом зависит социально-экономическое благополучие и развитие всей страны.

Телевидение-это одно из средств массовой информации и второе после социальных сетей и сайтов. Телевидение стало бытовым инструментом в каждой семье, его роль выросла, например, по сравнению с тем, что было двадцать лет назад. Телевидение сегодня является одним из инструментов воспитания подрастающего поколения. Ребенок может войти в комнату, где работает телевизор, и без ограничений смотреть, что отображается на экране, и слышать все, что ему нужно. Все это может негативно сказаться на взрослом ребенке.

Список литературы:

1. Абдраимова Г. С. Социология молодежи: учебное пособие. - Алматы, 2008. - 256 с.
2. Выгонский С.И. Обратная сторона Интернета. Психология работы с компьютером и сетью. – М.: Феникс, 2010. –320 с. – (Все обо всем). – 3000 экз. – ISBN 978-5-222-16956-8.
3. Новый век - в руках молодежи. // Астана, 27 июля 2012. - № 48
4. Садибеков У. Проблема молодежи в глубине. // Айкын, 3 апреля 2014. - № 28

м.ф. Рахимова Ю.С.

Таразский региональный университет, Казахстан

ЗАКРЕПЛЕНИЕ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Лексика, словарные карточки, «зашифрованные конверты»

Чтобы повысить уровень владения языком, изучающим английский язык необходимо хорошее знание лексики. В то время как базовый уровень словарного запаса позволит учащимся до определенной степени обмениваться некоторыми идеями, лучшее общение - будь то устная речь / аудирование или письмо / чтение - может быть достигнуто, когда учащиеся приобретут большой словарный запас.

Иногда незнание конкретного слова может серьезно ограничить общение; а во многих случаях может привести к языковому барьеру и фактически полностью прекратить общение. Студенты, изучающие второй язык, безусловно, осознают, что недостаточный словарный запас - одно из их самых больших разочарований.

Важно определить, что мы подразумеваем под лексикой второго языка. Когда мы говорим о лексике, мы обычно имеем в виду слова. Большинство людей думают о словах как о единичных единицах, таких как *кошка*, *машина* или *быстро*. Однако эти отдельные слова - лишь часть словарного запаса, с которым сталкиваются студенты. Фактически, «слово» может быть:

- 1) отдельное слово (rain, window, mother);
- 2) устойчивое словосочетание/клише (now and then; ladies and gentlemen);
- 3) изменяемая фраза (“it’s been raining off and on” или же, в данном случае, мы можем сказать “it’s been raining on and off”);
- 4) фразовый глагол (look for, take off);
- 5) идиома (lets the cat out of the bag).

Теоретически освоение словарного запаса не должно сильно отличаться от изучения любого другого компонента языка, такого как грамматика, орфография или произношение. Словарный запас, однако, представляет собой

особую проблему, потому что есть множество аспектов при изучении слов, которые учащиеся также должны освоить, например многозначность слова, его второстепенные значения, какой частью речи является и устойчивые словосочетания с этим словом.

Наиболее успешными занятиями со словарным запасом являются те, которые позволяют студентам достичь трех целей: сосредоточиться на словарном запасе, многократное повторение словарного запаса и разработать успешные стратегии изучения словарного запаса.

Студенты запоминают определенный процент того, что они видят, и определенное количество того, что они слышат, но они будут помнить еще больше из того, что они видят и слышат. Поэтому во время обучения следует составлять список словарного запаса. Указывайте на слова, чтобы сосредоточить внимание учащихся на словах. В дополнение к фокусировке и многократному поиску, написание списка также показывает студентам пример ведения словарного запаса, который является одной из многих хороших стратегий изучения словарного запаса.

Задача учителя - сделать эти слова запоминающимися, и один из способов сделать что-то уникальное со словами, например, студенты могут нарисовать слова, составить рассказ или даже обратное написание слова, произнести слова несколько раз, найти антонимы или синонимы.

Один из вариантов закрепления лексики - словарные карточки. В очень простом, но эффективном практическом упражнении используются словарные карточки, каждая из которых содержит по одному вопросу. Учитель разбивает учеников на пары или небольшие группы, и их задача - обсудить и выполнить задание на карточке.

Упражнение «зашифрованные конверты» дает возможность попрактиковаться в словосочетаниях. В этом упражнении учащиеся работают в группах по три или четыре человека, чтобы преобразовать части предложения в правильные предложения. Подготовьте набор предложений, иллюстрирующих ранее изученную лексику заглавными буквами. Разрежьте каждое предложение на кусочки и сложите их в конверт. Студенты должны поставить слова в правильном порядке.

Таким образом, учитывая нехватку времени у многих учащихся, учителя должны включать подробное изучение словарного запаса, подкрепленное классными занятиями, которые подкрепляют ранее изученный материал. Такие упражнения помогут учащимся сосредоточить свое внимание на ключевой лексике, потребуют от учащихся вспомнить формы и значения новых слов и побудят их определить и разработать персонализированный перечень стратегий изучения словарного запаса.

Литература

1. Thornbury, S. How to teach vocabulary. Harlow: Longman. 2002.
2. Schmitt, N. Vocabulary learning strategies: Current trends in teaching second language vocabulary. In Vocabulary: Description, acquisition and pedagogy, ed. N. Schmitt and M. McCarthy. Cambridge: Cambridge University Press. 1997.

м.ф. Рахимова Ю.С.

Таразский региональный университет, Казахстан

СОЗДАНИЕ СТУДЕНТАМИ МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА, КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ИНТЕРЕСА

Самостоятельность, кроссворд, терминологический словарь, проверочные тесты.

Материалы, подготовленные учащимися, являются мощным инструментом для развития самостоятельности учащихся, критического и творческого мышления. Хотя задачи по развитию материала обычно иницируются и руководствуются преподавателем, студенты в конечном итоге работают самостоятельно над тем или иным проектом. Они проводят мозговой штурм, планируют и принимают решения, а также оценивают и улучшают свою работу, используя навыки критического мышления. В этом контексте меняется и природа английского: это не только язык, который нужно выучить, но и средство общения для выполнения сложной задачи.

Создание материалов студентами - трудная работа, потому что она связана с рядом проблем, как и для разработчиков, так и для преподавателей. Автор материалов должен быть творческим, компетентным и ответственным за свой образовательный контекст. Учителя же в свою очередь должны создать рабочую атмосферу, мотивировать и вдохновлять. Для создания более комфортных условий, учителю следует устанавливать четкую цель для каждого задания, приводить примеры и шаблоны, хранить студенческие работы и использовать их на занятиях.

Работать над созданием обучающего материала, студенты могут работать как в группах, парах, так и индивидуально, в зависимости от целей и навыков учащихся. Когда вы вводите такой вид работ на ваших занятиях, работа в группах или парах может быть более комфортна ученикам.

Так какие же материалы могут разрабатывать учащиеся? Студенты могут создавать различные материалы, от наглядных пособий до кроссвордов. В идеале все материалы, которые разрабатывают учащиеся, должны помочь им лучше

овладеть английским языком. Кроме того, материалы должны дополнять и поддерживать темы курса, которые проходят учащиеся. Например, студенты-нефтяники могут разработать собственный словарь произношения технических терминов. Точно так же студенты-юристы могут провести имитационное испытание, которое позволит им использовать юридический английский в значимом контексте, и в процессе разработки документов, рабочих листов с полезными фразами и процедурами, а также руководящих принципов имитационного судебного разбирательства для будущих занятий. Учителям нужно выбрать темы, которые будут полезны и потенциально интересны их ученикам.

Во время занятий по дисциплине «Профессионально-ориентированный иностранный язык», а также в полиязычных группах мы всегда со студентами создаем терминологические словари. К каждому слову на английском языке, студенты находят его дефиницию, перевод на русский и казахский языки, картинку этого слова и произношение, а также примеры использования этого слова в предложениях. Таким образом, студенты хорошо запоминают техническую и профессиональную лексику.

Одно из видов заданий, которые регулярно создают студенты – quiz/ проверочные вопросы. Составляя вопросы, студенты получают возможность повторить то, что они уже узнали, а заодно отработать грамматически правильное составление вопросов. Например, студентам можно дать текст и по содержанию они должны составить вопросы двух типов: «Верно / Неверно» и «Wh– вопросы». Другой вариант - тесты на правописание. Орфография - серьезная проблема для многих изучающих английский язык. Чтобы помочь им освоить тонкости английского правописания, можно попросить их разработать простые тесты на правописание, состоящие из перемешивания букв в слове (скремблирования слов) или же составить упражнения по исправлению ошибок.

Студенты всегда с удовольствием составляют кроссворды и наглядный материал: постеры, плакаты, брошюры. Создание плакатов помогает учащимся раскрыть свой творческий потенциал и проработать свой словарный запас. Создание кроссвордов имеет важные преимущества. Во-первых, учащиеся знакомятся с написанием и определениями слов, которые они уже выучили. Во-вторых, они сосредотачиваются на словах, которые хотели бы повторить, вместо того, чтобы полагаться на выбор учителя.

Количество и типы материалов, которые могут создать учащиеся, обширны, и задания, описанные в этой статье, являются примерами, которые учителя могут адаптировать к своему контексту. Нужно помнить, что работы студентов не всегда могут быть идеальными, поэтому важно рассматривать материалы, созданные учащимися, как усвоение изучаемого материала.

Литература

1. Cloud, N., J. Lakin, and E. Leininger. Learnercentered teaching: The core of effective practices for adolescent English language learners. TESOL Journal. 2011
2. Fisher, D., and N. Frey. The purposeful classroom: How to structure lessons with learning goals in mind. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development. 2011.
3. Weber, E. D. Lighting their own path: Studentcreated wikis in the Commedia classroom. Pedagogy. 2013.

HISTORY

General history

Т.Ғ.К., доцент Селкебаева А.Т.

Алматы университеті

Т.Ғ.К., доцент Шашаев Ә.Қ.

Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

«ТАЛАП» ҚОҒАМЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТАРИХЫ

XX ғасырдың бастапқы кезін қоғамдық санада ұлт-азаттық идеяларының күшейіп, ұлттық рухтың оянуына түрткі болған кезең деп айтуға болады. Бұған ұйытқы болған ұлттық мәдениеттің жанашырлары – қазақ зиялылары еді. Ұлттың жаршысы болған қазақ баспасөзін ашудан бастаған олар, азаттық идеяларын жалпыұлттық санаға айналдыру жолында қызмет етті. XX ғасырдың 20-30-шы жылдарындағы азамат соғысынан кейінгі тарих ғылымының даму мәселесі аса күрделі таптық және идеялық күрестермен ұштастырылған еді. Қоғамдық өмірдің барлық саласында 20-шы жылдардың басында қалыптасу кезеңінің еркін түрде өткір қайшылықтармен өрбігенін көреміз.

Тоталитарлық жүйенің қанды шеңгеліне жол ашқан 30-шы жылдарға қарағанда, 20-шы жылдардың басын еркіндік, кең-тыныстау жылдары деуге де болады. Дәл осы жылдары “Алаштың” көшбасшыларына кешірім жасалған еді. “Қырғыз (қазақ) өлкесін зерттеу” қоғамының жұмысы да (Орынбордағы), “Қырғыз мәдениетін көркейтушілердің “Талап” қоғамының (Ташкенттегі) ғылыми-мәдени қызметінің жандануы да осы кезеңге дәл келеді. [1].

Бұл жайында академик К.Нұрпейіс: “... 1917 жылғы Ақпан революциясы жеңісінен кейін Қазақстанның 20-дан астам елді мекендерінде оқушы жастардың, демократиялық интелгенцияның және ауыл мұғалімдерінің басын біріктірген қазақ жастарының ұйымдары пайда болғаны белгілі (Омбыдағы “Демократиялық оқушы жастар Советі”, Ақмоладағы “Жас қазақ”, Спасскі заводындағы “Жас жүрек”, Меркедегі “Қазақ жастарының революциялық одағы”, Семейдегі “Жанар”, Қызылжардағы “Талап” т.б.).

Бұлардың көпшілігі алғашқы кезде өздерінің алдына ағартушылық мақсаттар қойды, әйелдер теңдігін жақтады т.т. Революциялық қозғалыстың ықпалымен олардың біразы біртіндеп большевиктердің ықпалына көшсе (мәселен, “Жас қазақ”, “Қазақ жастарының революциялық одағы” т.б.), ал кейбіреуі таптық күрестің шиеленісуі барысында буржуазиялық ұлтшылдардың ықпалында болып, әлеуметтік-таптық тартыста солардың сойылын соқты (мәселен, “Жанар”, “Талап”, “Бірлік”) [2],-деп көрсетеді.

1917 жылдың 14 қыркүйегінде “Сарыарқа” газетінің 13-ші санында “Талаптың” алғаш деректерде кездесуін анықтадық [3]. Газеттегі мәліметке жүгінсек, оның басқарма мүшелері: Өміртай Ақбердіұлы, Микаел Құнанбайұлы, Мұқтар Әуезұлы, Сіләмқажы Ғабитжанұлы. Ұйымның орналасқан жері Семей облысы, Шыңғыс болысы. Сонымен қатар Омбыда Ақмола облыстық “Талап” ұйымының басшысы – А.Тұрлыбайұлы, мүшелері: М.Жұмабайұлы, Х.Садықұлы тұрған еді. Бірақ бұл ұйымдар өз қызметтерін бірнеше жылдардан кейін мемлекет тарапынан қолдау тауып, қоғамға айналған кезде ғана толық атқара алды. Кейінгі, мемлекеттік деңгейде соның қолдауымен құрылған “Талап” қоғамының (толық аты “Қазақстан мәдениетін көркейтушілердің (ревнителер) “Талап” қоғамы”) құрылуы деректерде екі түрлі көрсетіледі. Біріншісінде, 1922 жылдың 4 желтоқсанында қоғамның жарғысы Мемлекеттік ғылыми кеңестің бекітуінен өтіп, 14 желтоқсанда жалпы жиналысы болғандығы айтылса [4], келесі біреуінде қоғам 1923 жылдың 13 желтоқсанында құрылған делінеді [5]. Негізінен бұлардың алғашқысы дұрыс, оны көптеген мұрағат деректері дәлелдейді. Түркістан автономиялық республикасының Халық ағарту комиссариатының жанындағы Мемлекеттік ғылыми кеңестің қолдауына ие болған қоғам Ташкент қаласының Карл Маркс даңғылындағы 41 үйдегі Қырғыз (қазақ) Ағарту институтының (Кирипрос) 35-ші бөлмесіне орналасты.

20-жылдардағы ақпараттар мәліметіне жүгінер болсақ, “Талаптың” негізін қалағандар – төңкерісшілер айтатын “ескі оқығандар”. Оның басында тұрған азамат – Х.Досмұхамедов. Ташкентте шығып тұрған мақаласында “Тана” деп қол қойған тілші былай деп жазады: Өткен өтті, кеткен кетті. Күш біріктірірлік деген мәселе жаңа туды. Бұл мәселенің нағыз да – жаңа туған “Талап” қауымы. “Талап” қауымының ұстанған жолы – қазақ жұртының мәдениетін дамыту.

103-тен астам мүшесі болған қоғамның төрағасы – доктор Халел Досмұхамедов, басқарма мүшелері – шығыстанушы профессор А.Э. Шмидт, географ Иса Тоқтабаев, ақын (студент) Қасым Тыныстанов, инженер-темір жолшы Мұхамеджан Тынышбаев, әдебиетші (студент) Мұқтар Әуезов, заңгер Жаһанша Досмұхамедов, математик Кәрім Жәленовтар болды [6]. Қазақстан мәдениетінің ежелден келе жатқан мұрасын төкпей-шашпай жинақтаумен қатар ел ішінде оны кеңінен насихаттау мен қайта жандандыруға, сөйтіп өркениетті елдер көшінен қалып қоймауға қазақтың қаймағы болып саналатын ұлт зиялыларының басым бөлігі қатысты десек шындықтан аттамаймыз. Оның бір дәлелі мұрағат қорларындағы “Талап” қоғамы басқармасы журналындағы нақты мүшелері мен қызметкерлерінің 1922-1924 жылдар аралығындағы төмендегі тізімі: “Талап” қоғамының нақты мүшелері: Х.Досмұхамедов, М.Есболов, М.Әуезов, М.Тынышбаев, Қ.Тыныстанов, А.Э. Шмидт, И.Қалшабаев, С.Ходжанов, Молдабаев, Имадужаев, Дошанов, Сад. Османов, Ғалымжанов, Айтықов, Т.Рысқұлов, М.Жұмабаев, К.Жәленов, Н.Архангельский, И.Тоқтыбаев, Ә.Диваев, Сүллев, Гүл. Асфендиярова, С.Асфендияров, Маннан Тұрғынбаев, М.Көшербаев, Арабаев, К.Төлебаев.

Қызметкерлері: Ақаев Серікбай, Ильяс Омаров, Данияров, Шонанов, Баймаханов, Т.Жүргенов, Осман Алиев, Исмаилов, Нұрбеков, Бұралкиев, Байгарин, Т. Османов, Маранбеков, Аралбаев, Өтемұртов, Мадалиев, Рүстемов, Кайин, Қиянов, Бекманов, Кененсарин, Дүйсен Телебаев, Фазыл Құлтаев, Бұрхан Шәріпов, Жылысбаев, Құймасов, Қадыров және т.б.

Әрине, бұл қоғамның жұмысы одан бұрынырақ құрылған “Қазақстанды зерттеу қоғамының” қызметімен тығыз байланыста болғандығы, қолдау көріп отырғандығы, тіпті бірлесіп қызмет еткендігі деректерде баяндалған.

Енді “Талап” қоғамының нендей мақсаттарды жүзеге асыруды қолға алғаны туралы мәліметке жүгінер болсақ, Халық ағарту комиссариатының, Мемлекеттік ғылыми кеңесінің бекітуіне ұсынылған 1922 жылдың 4 желтоқсанындағы “Қазақ мәдениетін көркейтушілердің “Талап” қоғамының” жарғысынан көрініс табады [7].

Бірінші параграфта, қазақ халқының мәдени өркендеуінің жолдары ретінде бірнеше міндеттерді атап көрсетті. Олар ең алдымен қазақ әдеби тілін қалыптастыру, қазақша түсіндірме сөздікті (терминологияны) жасау,

орфографияны жетілдіру, дайындау. Мәдени жетістіктерге қол жеткізу үшін, ұлттық өнерді зерттеу арқылы оның бастауларына жол ашу.

Келесі бір атқарылатын шара ретінде қазақ мектептеріндегі оқулықтарды шығару мен білім беру сапасын арттыру көзделді. Ал осы міндеттерді атқаратын қазақ ғылыми қызметкерлері мен өнер қайраткерлерінің тұрмысын түзеу үшін жәрдемақылар тағайындау мәселесі көтерілді.

Міне, осы жоғарыда аталған мәселелерді жүзеге асыру үшін, төмендегідей міндеттерді атқаруға қоғам өзін мүдделі деп таныды.

Ең алдымен, қаржы мәселесін шешу үшін – талқы, дәріс, баяндамалар және т.б. өткізуді жолға қою. Мұражайлар мен кітапханаларға қажетті заттар мен жабдықтар жинақтау, экспедициялар мен экскурсиялар ұйымдастыруды іске асыру. Көрмелер ұйымдастыру, кітаптар, қолжазбалар, көне ескерткіштер мен өнер туындыларын жинастыру.

Ғылыми ізденістерді жандандыру үшін, ғылыми еңбектер мен өнертапқыштарды марапаттау, бәйге, байқау жариялауды кең насихаттау.

Қоғамның Жарғысындағы қарастырылған келесі бір мәселе кадрлар дайындау ісі еді. Оны жүзеге асыру үшін Ағарту саласына қажетті курстар ашу, қазақша жауапты тәржімешілер мен әріп терушілерді, журналистерді, редакторларды т.б. дайындауды қолға алуды міндеттеді.

Қоғамның Жарғысының соңында, оның басқармасы Ташкент қаласында орналасқандығы, жалпы отырыстар сонда өткізілетіні айтылған. Сонымен қатар, қоғам өз бөлімшелерін республиканың басқа жерлерінде ашуға құқылы делінді [8].

Ал, енді қоғамның қаржыландыру көзіне қайта оралар болсақ, оның төрт бастауы болды: 1. Қоғамның мүшелерінен түсетін жарна; 2. Мемлекеттік мекемелер мен қоғамдық ұйымдардың бөлген қаржылай көмегі; 3. Ақылы дәрістер мен мерзімдік басылымдар мен кітаптарды сатудан түскен қаражат; 4. Жеке азаматтардың қаржылай көмегі.

Қым-қуыт замана жағдайында елдің болашағын ойлаған қазақ зиялылары “Талап” қоғамы арқылы сауатсыздықты жоюды, қазақ әдебиеті, тілі мен тарихын зерттеуді дамытуды, ұлттық мәдениетті өркениетті елдер деңгейіне көтеруге ұмтылды. Бұл үшін ақпарат алмасуы мақсатында ұлт зиялылары арасында апта сайын тұрақты түрде талқылаулар, дәрістер өткізіліп тұратын. Қоғам басқармасы

түркі-монғол және қазақ халқының тарихы бойынша, археология мен этнографиялық зерттеулердің шығыстанудағы жетістіктері туралы қазақ әдебиеті мәселелері тақырыптар бойынша дәріс өткізді жоспарлаған болатын. Оқылған дәрістерге тоқталар болсақ: түркі-монғол тарихы бойынша М.Тынышпаев екі дәріс оқыса, қазақ әдебиетінің дамуы жайында М.Әуезов үшінші дәрісті өткізді. Төртінші дәрісті археология мәліметтеріне сүйене отырып Х.Досмұхамедов Түркістанды мекендеген халықтар туралы дайындады. Бесінші дәрісті С.Қожанов өткізіп, ауылдағы халық ағарту ісінің мәселелеріне тоқталды. Алтыншы дәріс М.Есболовтың - Ы.Алтынсариннің өмірі мен қызметіне арнаған баяндамасынан тұрса, жетінші дәрісті Тұмабаев - Абайдың шығармашылық мұрасына арнады [9].

Ташкенттегі “Талап” қоғамы өзінің алғашқы қызметін қомақты, тарихи маңызы үлкен тақырыптарды зерттеумен насихаттаудан бастады.

“Талап” қоғамының алға қойған шараларының негізгі мәселелерінің қатарында мыналар болды:

1. Ташкент қаласында қырғыз (қазақ) өлкелік кітапханасын ашу;
2. Байтұрсынов тәсілі бойынша жасалған қазақ әліпбиін үйрету үшін курстар ұйымдастыру;
3. Аудармашылар бюросын ұйымдастыру;
4. Баспагерлік мәселесі.

Бұл мәселелердің жүзеге асырылуы қалай болды дегенге тоқталар болсақ, жергілікті халық үшін аса маңызды болып табылатын кітапхананы ашу үшін “Талап” қоғамы оның жарғысын дайындап, қажетті қаржы көлемін көрсетіп, Кеңестік халық комиссариатына рұқсат алуға жібереді. Мемлекеттен заттай (астықпен) көмек алып, қоғамның ашылуына рұқсат алды.

Екінші мәселе бойынша, дайындық курстары ашылып, алғашқы талапкерлері бітіруге жақын делінген. Сонымен қатар “Талаптың” басқармасы өзінің барлық мүшелеріне де жаңа әліпбиді оқытатын курсқа жазылуды міндеттеген.

Ал, аудармашылар бюросын құру мәселесіне келер болсақ, ғылыми әдебиеттерді, саяси кітапшаларды және әр түрлі мекемелік қағаздарда тұрақты түрде аудару қазақ тіліне қажеттілігінен туындағанын айтуымыз керек. Кейіннен бюро ұйымдастырылып, қызу іске кірісіп кетеді.

Соңғы ұйымдық мәселенің бірі баспа ісі болды. Бұл жерде “Талап” қоғамының алға қойған мақсаты: қолда бар қолжазбаларды, ең алдымен оқулықтар мен оқу құралдарын басып шығару еді.

14 желтоқсанда қайта құрылған қоғамның бірінші отырысы өтіп, қоғамның басқармасы сайланды. Оның құрамы: басқарма төрағасы – Х.Досмұхамедов, орынбасарлыққа – М.Есболов, қазнашыға – М.Тынышпаев, хатшылыққа – М.Әуезов сайланған еді. Басқарма құрамына А.Э. Шмидт, И.Тоқтыбаев, Қ.Тыныстанов енді.

Алматыдағы “Мәдениетті көркейтушілер қауымы” Қазақ Халық ағарту институтының ректоры Қажым Басымовтың “Талапты” тармақтандыруымыз тиіс” деген мақаласын басты назарға алып, өз жұмыстарын бастап кетті .

“Талаптың” Алматыдағы бөлімшесі – Қырғыз (қазақ) Ағарту институты да көп іс тындырған.

Осында дәріс оқитын төрт қазақ оқытушыларының көмегімен пікірталастар, өнерге қатысты кеш-жиындар дәрістер өткізілген, “Балдырған” атты қолжазба журналының шығуына жан-жақты ат салысқан. Тарихи орындарға саяхат жасауға, өлкетану ісінің жандануына, мұражай, кітапханалар ұйымдастыруға және т.б. кезек күттірмейтін мәселелерді жүзеге асыруға көп күш жұмсалған. Қоғам ел тарихын, салт-дәстүрі мен тілін құрметтейтін азаматтарды дайындауға және қазақ мәдениетін көркейтуге ұмтылды. “Қазақтың әдеби тіліне бірінші қызмет қылушылар елдің сырына қанық, әдет-ғұрып заңдарымен бірге өсіп, біте қайнаған елге жуық азаматтар болуға тиіс. Өлі жүректі қанды жүрекке айналдырып, көзсіз қиялды көзді қиялға айналдырып, ар-намысты қолға алып, сыбаныш кірісетін қауымыз – осы “Талап” болуға тиіс”, - делінген Қ.Басымовтың тілек-ниетін белгілі дәрежеде жүзеге асырған сияқты.

Қоғамның қолға алған жұмыстарының бірі кітапхана ұйымдастыру ісі болды. “Талап” қоғамының Алматыдағы бөлімі кітапхана жарғысын дайындап Түркеспубликасының Мемлекеттік Ғылыми Кеңесінің бекітуіне ұсынды. Мемлекеттік Ғылыми Кеңес бекіткен жарғыға сәйкес “Талап” қоғамының Басқармасы ағымдық жылға арналған жан-жақты қамтылған сметаны (қаржыландыру қажетін) дайындап Халық Комиссарлар Кеңесіне ұсынды. Осы жерде Түркеспубликасы Халықкомының төрағасы Т. Рысқұловтың “Талапқа” қаржы бөлінуде зор роль атқарғанын атап өтуіміз керек.

Түркеспубликасы Халықкомның төрағасы Т.Рысқұловқа “Талап” қоғамының басқармасы жазған хатында “қырғыз (қазақ) халқын қандай да болмасын қараңғылықтан рухани тазаруы үшін қоғамның алға қойған мақсаттарын жергілікті қырғыз жауапты қызметкерлері зор сүйіспеншілікпен қарсы алды, және олар қоғамның жұмысына белсене араласуда”- дей келе, қоғамның таяудағы міндеттерінің бірі кітапхана ашу деп көрсетеді.

Қоғамның басқармасы, қазақтандыру ісін жолға қою үшін дәл сол кездегі аса зәрулік кітапқа байланысты оның қорын жинақтау мен сақтауда, көпшіліктің қолы жетерлік мүмкіндік туғызуда аянбай жұмыс істеу керектігін айқындады. Ол үшін ең алдымен Ташкент қаласында, содан кейін басқа қалаларда кітапханалар ашып, оларды оқу залдарымен қамтамасыз ету қажет еді. Бұл мақсатқа сай керекті қаржы көлемі анықталды.

“Талап” қоғамының келесі бір міндеттерінің маңыздысы өкімет қаулылары мен жарлықтарын, мекемелік және партиялық құжаттар мен әдебиеттерді көпшілікке қазақ тілінде жеткізу үшін ұйымдастыруды қолға алған аудармашылардың ерекше бюросы болды.

Сонымен, “Қазақстан мәдениетін қызғыштай қорғаған “Талап” қоғамының қызметінен теріп алған тарихи деректік мәліметтерімізге жүгінсек, оның алғашқы ғылыми қоғам ретіндегі іс-әрекетінің өз заманындағы аса қажетті, маңызды болғандығын нық сеніммен айта аламыз.

Әдебиеттер:

1. Садуақасұлы С. Екі томдық шығармалар жинағы. -2 том. -Алматы: Алаш,2003.—360б.(38).

2.Нұрпейісов К. “Садақ” атты қолжазба туралы пікір. Кәкішов Т.К. Мерей. Екі томдық. (Құрас.: К.Ахмет, А. Жүсіпова, М.Бегманова; Орталық Ғылыми кітапхана. - Алматы, 2002. -1 т. -633 б. (308).

3.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,20-іс,73п.

4.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,20-іс,73п.

5.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,20-іс,82п.

6.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,20-іс,73п.

7.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,9-іс,3п.

8.ҚРОММ.693-қ.,1-т.,15-іс,28-29пп.

9.ҚРОММ. 693-қ., 1-т., 20-іс, 58 п.

MEDICINE

Anesthesiology and intensive care

Ахметжанова З.Ж.

*резидент 1-го года обучения, врач-анестезиолог
(НАО «МУС» г. Семей, Республика Казахстан)*

Научный руководитель: к.м.н. Мамыров Д.О.

(НАО «МУС» г. Семей, Республика Казахстан)

ТРУДНАЯ ИНТУБАЦИЯ ТРАХЕИ

Под «трудной интубацией» понимают такую клиническую ситуацию, при которой врач анестезиолог-реаниматолог испытал определенные трудности при проведении 2-3 попыток интубации и легочной вентиляции, занявших в общей сложности от 5 до 10 мин. [1-3, 5,]. Трудная интубация в обычной практике встречается от 3 до 18%. В практике акушерской анестезиологии она встречается в 7,9% и является причиной материнской смертности в 41% случаев.

Процесс прогнозирования складывается из результатов первичного осмотра больного. При этом должен осуществляться системный подход к общей оценке исходного состояния пациента с учетом его топографо-анатомических данных строения лицевой части черепа, наличия приобретенных заболеваний, данных аллергологического анамнеза, сведений о ранее перенесенных наркозах и наличии сопутствующей патологии.

При выборе метода эндотрахеального наркоза особое внимание уделяется оценке дыхательных путей (ДП), лицевой части головы, подвижности нижней челюсти, степени открытия рта, состояния полости рта, носоглотки, языка, зубов, формы и подвижности шеи, наличия ожирения, аномалий развития [5, 7,]. При этом оценивается степень подготовки больного к операции, состояние функции витальных органов и систем (дыхания и кровообращения), общее телосложение, рост, вес, проба Штанга, данные лабораторных, функциональных и клинических исследований. При необходимости дополнительно назначается консультация ЛОР-специалиста, рентгенографические исследования.

При отсутствии каких-либо важных диагностических данных обследования, врач анестезиолог-реаниматолог вправе отложить плановую операцию [2]. При правильном методическом подходе и реальной оценке этих диагностических тестов снижается опасность начального и наиболее ответственного этапа общей анестезии, связанного с трудной интубацией.

Применительно к выбору эндотрахеального наркоза врач анестезиолог обязан оценить следующие диагностические тесты:

1. Тест Маллампати (Mallampati) в модификации Samsoon, Young;
2. Тироментальная дистанция (ТД);
3. Грудино-ментальная дистанция (ГМД);
4. Степень разгибания головы и шеи в атланто-окципитальном сочленении.
5. Степень открывания рта;
6. Подвижность нижней челюсти.
7. Общая оценка телосложения: ожирение, пневмосклероз, тучность, беременность, сахарный диабет, обменные нарушения опорно-двигательного аппарата, которые могут повлиять на интубацию.

Для классификации визуальной оценки трудной интубации при прямой ларингоскопии в анестезиологической практике используется диагностический тест Cormack-Lehane [4]. Интубация возможна лишь при условии изменения формы эндотрахеальной трубки вместе с жестким или полужестким проводником в виде «хоккейной клюшки», когда «клюв» изогнутого дистального конца трубки заводится под надгортанник и проводится через голосовую щель в гортань. При этом полезным приемом может оказаться и наружное придавливание гортани, обычно выполняемое помощником.

В случае неудачи, после 2-3 попыток, дальнейшие попытки прекращаются, больного пробуждают, восстанавливают полноценное спонтанное дыхание и принимают альтернативные решения.

Для успешной интубации и обеспечения проходимости дыхательных путей в каждом отделении анестезиологии и операционном блоке должен быть стандартное оборудование, перечень которого приводится ниже [2].

Перечень оборудования для интубации и обеспечения проходимости дыхательных путей

1. Ларингоскоп с набором клинков (в том числе фиброоптический)
2. Набор эндотрахеальных трубок (№№ 6-9)
3. Проводники (жесткие, полужесткие, монолитные или полые)
4. Зажим типа Корнцанга
5. Ларингеальная маска (ЛМ)
6. Пищеводно-трахеальная трубка (комби- трубка)
7. Воздуховоды (ротовые, носовые)
8. Набор для крикотиреостомии
9. Катетер на игле для пункционной коникотомии
10. Газонесущий шланг для подачи O₂ и проведения инъекционной

ИВЛ

11. Оборудование для ретроградной интубации
12. Набор для открытой трахеостомии

Предложенный перечень оборудования был одобрен и принят на совещании главных специалистов субъектов РК.

При непредсказуемой трудной интубации в плановой хирургии каждый врач анестезиолог- реаниматолог должен соблюдать выполнение следующего алгоритма действий:

1. Выполнить не более 2-3-х попыток к интубации в пределах действия одной дозы миорелаксанта деполяризующей группы. При неудаче между попытками проводить надежную легочную вентиляцию и сохранять нормальную оксигенацию и газообмен. В период действия одной дозы миорелаксанта можно передать 3-ю попытку старшему и более опытному врачу, объяснив ему причину трудной интубации.

2. При неудачных 2-3-х попытках проводить масочную вентиляцию, обеспечить достаточную оксигенацию, пробудить больного, восстановить сознание и адекватное самостоятельное дыхание пациента, необходимо проанализировать причины трудной интубации и принять обоснованное решение: или отменить плановую операцию или пригласить врача-эндоскописта и провести интубацию с помощью фиброскопической техники.

3. В случае согласия больного на продолжение операции, ему под местной анестезией (5% р-р лидокаина) выполняют интубацию с помощью

фибробронхоскопа, проводят спокойную индукцию в общую анестезию, переводят на ИВЛ и разрешают проведение оперативного вмешательства под общей эндотрахеальной анестезией.

4. После окончания оперативного вмешательства экстубация данного пациента возможна лишь при условии полного и надежного восстановления мышечного тонуса, сознания и адекватного дыхания. При необходимости в продленной ИВЛ пациент с интубационной трубкой переводится в отделение реанимации и интенсивной терапии.

При непрогнозируемой трудной интубации в экстренной хирургии алгоритм действия врача анестезиолога-реаниматолога сохраняется аналогичным:

1. Выполняется 2-3 попытки в пределах действия 1 дозы миорелаксанта с применением приема Селика. При неудаче следует пробудить больного, восстановить сознание и самостоятельное дыхание в полном объеме.

2. Вызвать на помощь врача-эндоскописта и выполнить интубацию под местной анестезией с помощью бронхоскопа с последующим переходом на эндотрахеальный вариант общей анестезии.

3. При неудаче интубации или отсутствии эндоскопической службы провести альтернативные варианты проводниковой, внутривенной анестезии или ингаляционной анестезии с использованием ларингеальной маски, как меры надежного обеспечения проходимости дыхательных путей и сохранения спонтанного дыхания.

4. При необходимости проведения эндотрахеального наркоза в связи с операцией в грудной клетке в условиях пневмоторакса, можно использовать эндотрахеальную трубку № 6-7 и провести ее через тубус ларингеальной маски в трахею.

5. При неудаче всех попыток и абсолютных показаниях к эндотрахеальному наркозу показано наложение превентивной трахеостомии и проведение наркоза через трахеостомическую трубку [2, 3].

Приведенные алгоритмы действия врача при трудной интубации просты и реальны.

Нарушение алгоритма действия и поведения врача в условиях крайнего эмоционального напряжения, связанного с безуспешными попытками

интубации, нарастающей гипоксии, настойчивым желанием и упорством интубировать, к сожалению, часто переходит грань здравого смысла, приводит к фатальным исходам и юридическим последствиям.

При неудачных попытках интубации в плановой или неотложной хирургии и угрожающих признаках нарушения газообмена и неэффективности масочной вентиляции следует предпринять максимальное разгибание головы и шеи, выдвинуть нижнюю челюсть и вытянуть язык. Этим маневром обеспечивается деблокада верхних дыхательных путей и обеспечивается восстановление нарушенного дыхания пациента. При этом для более надежного обеспечения проходимости дыхательных путей на уровне ротоглотки применяют воздуховоды ороили назофарингеальный, через которые легко проводить вспомогательную вентиляцию легких. Этим же целям служат и другие, «более дефицитные», воздуховоды – «ларингеальная маска» или «комбитрубка», если они находятся в наличии на данном рабочем месте. Однако, научно-технический прогресс в области эндоскопической техники не обошел стороной и анестезиолого-реанимационную службу, что послужило началом производства и обеспечения специальными фиброоптическими изделиями в виде фиброскопа Bonfids. Он должен входить в стратегический анестезиологический набор при всех случаях прогнозируемой трудной интубации. Фиброскоп Bonfids должен быть в руках анестезиологов в каждом ОАРИТ! Это автоматически избавит лечебное учреждение от непредвиденных случаев тяжелых осложнений при трудной или невозможной интубации, когда на вызов специалистов-эндоскопической службы и совместные дискуссии с ними тратится дорогое время.

В случаях невозможной интубации в практике неотложной помощи врачам анестезиологов-реаниматологов, а также в условиях СМП, МЧС, выездных реанимационных бригад, одним из самых быстрых и эффективных методов нормализации дыхания является крикотиреостомия с помощью готовых фирменных наборов. Техника ее проста. После рассечения кожи производится пункция щитовидноперстневидной мембраны, через иглу проводится проводник (леска). На леску нанизывается дилататор с канюлей и проводится в трахею. При этом дилататор извлекается, а канюля остается в трахее для ингаляции O₂ или проведения инъекционной вентиляции легких. Эта спасительная манипуляция выполняется в опытных руках 1-2 мин.

Таким образом, чрезкожная крикотиреоидостомия с ингаляцией O₂ и проведение инъекционной ИВЛ является спасительной манипуляцией в случаях трудной или невозможной интубации трахеи и угрожающей гипоксии.

Выводы:

1. Случаи трудной интубации являются результатом недостаточного осмотра пациента, неполным сбором анамнеза, недооценки прогностических признаков трудной интубации, а также отсутствия оборудования и профессиональных навыков.

2. Необходимо внести в протокол предоперационного осмотра «Шкалу оценки трудности интубации» (ШОТИ), а диагностический тест Cormack-Lehane внести в протокол анестезии для последующего учета случаев трудной интубации, их анализа и принятия соответствующих организационных выводов, обеспечивающих снижение числа осложнений начального периода анестезии.

3. Необходимо строго исполнять алгоритмы действий врача анестезиолога-реаниматолога при трудной интубации, рекомендованные на совещании главных специалистов субъектов РК.

4. Необходимо шире осваивать и внедрять фиброскопическую технику при трудной интубации самими сотрудниками отделения анестезиологии-реанимации.

5. Обеспечение отделения анестезиологии-реанимации фирменными наборами типа «Катетер на игле» или «Набор для крикотиреоидостомии» будет способствовать исключению случаев тяжелых осложнений при трудной или невозможной интубации.

Список литературы:

1. Буров Н.Е., Волков О.И. Тактика и техника врача-анестезиолога при трудной интубации.// Клиническая анестезиология и реаниматология. 2004, т.1, №2, С. 68-74.

2. Буров Н.Е. Протокол обеспечения проходимости дыхательных путей.//Клиническая анестезиология и реаниматология. 2005, т.2., №3., С. 2-12.

3. Молчанов И.В., Заболотских И.Б., Магомедов М.А. Трудный дыхательный путь с позиции анестезиолога-реаниматолога// Пособие для врачей П. ИнтелТек. 2006.
4. Cormack RS, Lehane J, Difficult intubation in obstetrics. *Anaesthesia* 1984; 39: 1105-1111.
5. Mallampati S.R. Clinical signs to predict difficult tracheal intubation (hypothesis).//*Can Anaesth Soc J* 1983.30.316-317.
6. Patil VU, Stehling LC, Zaunders HL. *Fiberoptic Endoscopy in Anesthesia*. Chicago: Year Book Medical Publishers, 1983.
7. Samsoon GLT, Young JRB. Difficult tracheal intubation: a retrospective study. *Anaesthesia* 1987; 42: 487-490.

Hygiene and epidemiology

Zhumakayeva D., Rakhmetullina M.

E.A. Buketov University of Karaganda, Kazakhstan

CORONAVIRUS: CURRENT METHOD OF CONTROL AND PROTECTION. VACCINATION

In 2019, coronavirus infection started actively growing in popularity; by 2020, coronavirus has assumed pandemic status. Active efforts were initiated to find means to control, protect, and prevent the growth of coronavirus infection. A vaccine is the only reliable way to avoid infection or a complicated course of the disease. Vaccination is used against many infections and, more recently, against the COVID-19 coronavirus. Even if a vaccinated person gets sick, there is little or no chance of complications or a severe course of the disease.

All current covid vaccines are biphasic, which means that a second dose is required for maximum protection. This tactic has been used in medicine for many decades. A second dose, called a "booster," allows for a more pronounced immune response and maintains protection against infection for a longer period of time.

According to the WHO, there are several types of vaccines.

The first, traditional, is a live, weakened virus that should not develop into a disease, but can induce an immune response. The second type are vaccines that use harmless protein fragments or protein envelopes that mimic the virus to safely create an immune response. The third are vaccines with a viral vector, and these include Sputnik V. They use a genetically engineered virus, so it cannot cause disease, but it produces coronavirus proteins to safely create an immune response. And the fourth type is the most advanced approach, which uses genetically engineered RNA or DNA from the virus to create a protein that itself safely triggers an immune response.

When the immune system first encounters a vaccine, it triggers two types of immune cells: B and T cells. B cells actively produce antibodies, but without a second dose of the vaccine, the number of these immunoglobulins decreases dramatically after just a few weeks. T-lymphocytes are the main weapon of the immune system. It is these cells that find the danger and destroy the pathogen. The main problem with T-cells is

that after the first stage of vaccination, the immune system creates very few T-lymphocytes, and the body remains unprepared to meet the virus.

The second - booster - dose of the vaccine triggers the second part of the immune response, resulting in the body producing more T cells and forming long-term immune memory. This process also "trains" the B cells to respond more quickly to viral invasion, to divide more quickly, and to produce more effective antibodies.

The results of major medical studies of all the COVID-19 vaccines available today show that a second dose increases protection several times over. Israeli scientists concluded that the level of antibodies in patients who received both doses of the coronavirus vaccine was 6-12 times higher than in those who were vaccinated once. As we can see, the second stage of vaccination is fundamentally important for reliable protection.

The COVID-19 vaccines that scientists around the world are working on are developed on different technological platforms, each with advantages and disadvantages.

Inactivated vaccines are produced by growing SARS-CoV-2 in cell culture, usually on Vero cells, followed by chemical inactivation of the virus. They can be produced relatively easily, but their yield may be limited by the productivity of the virus in cell culture and the need for production facilities with a high level of biosafety. These vaccines are usually administered intramuscularly and may contain alum (aluminum hydroxide) or other adjuvants. Since the entire virus is presented to the immune system, the immune response is likely to target not only the SARS-CoV-2 spike protein but also the matrix, envelope and nucleoprotein. Examples of registered inactivated vaccines include CoronaVac (Sinovac, China), Covaxin (Bharat Biotech, India), Sinopharm (Sinopharm/Institute of Biological Products Wuhan, China), CoviVac (Chumakov Center, Russia), BBIBP-CorV (Sinopharm/Beijing Biological Products Institute, China).

Live attenuated vaccines are produced by creating a genetically attenuated version of the virus that replicates to a limited degree without causing disease, but inducing an immune response similar to that induced by natural infection. Weakening can be achieved by adapting the virus to unfavorable conditions (e.g., growth at lower temperatures, growth in non-human cells) or by rationally modifying the virus (e.g., deoptimizing codons or deleting genes responsible for countering recognition of innate immunity). An important advantage of these vaccines is that they can be administered

intranasally, after which they induce an immune response of the mucous membranes of the upper respiratory tract, the main entry gate of the virus. In addition, because the virus replicates in the vaccinated individual, the immune response is likely to affect both structural and nonstructural viral proteins through antibody and cellular immune responses. However, disadvantages of these vaccines include safety issues and the need to modify the virus, which is time-consuming if done by traditional methods, and technical difficulty if reverse genetics is used. Examples of live attenuated vaccines include the BCG vaccine (University of Melbourne/University of Nijmegen, Netherlands/US/Australia) and COVI-VAC (Codagenix/Serum Institute of India, USA/India), which are in clinical trials.

Vector-derived, non-replicating vaccines (including adenovirus vaccines) represent a large group of vaccines in development. Such vaccines are usually based on another virus that has been engineered to express a spike protein and has been switched off from replication *in vivo* due to deletion of parts of its genome. Most of these approaches are based on adenovirus vectors (AdV), although modified Ankara[de] viruses (MVA), human parainfluenza virus vectors, influenza virus, adenoassociated virus and Sendai virus are also used. Most of these vectors are injected intramuscularly, penetrate vaccinated human cells and then express a spike protein to which the host immune system responds. These approaches have many advantages. There is no need to deal with live SARS-CoV-2 during production, there is considerable experience in producing large quantities of some of these vectors (a primary booster vaccine based on Ad26-MVA against the Ebola virus was created many years ago), and the vectors show good stimulation of both B-cell and T-cell responses. The disadvantage is that some of these vectors are affected and partially neutralized by already existing vector immunity. This can be avoided by using vector types that are either rare in humans, derived from animal viruses, or using viruses that do not themselves induce special immunity (for example, adenoassociated viruses). In addition, immunity to vectors can be problematic with prime-boosting schemes, although this can be avoided by using priming with one vector and boosting with another vector. Examples of reported nonreplicating vector vaccines include Gam-Covid-Vac (Sputnik V) (Gamaleya Center, Russia), Convidicea (CanSino Biologics, China), AZD1222 (Oxford/AstraZeneca) (AstraZeneca/Oxford University, Sweden/United Kingdom), COVID-19 Vaccine Janssen (Johnson & Johnson, Netherlands/USA).

Vector-replicating viruses usually come from attenuated or vaccine strains of viruses that have been engineered to express a transgene, in this case a spike protein. In some cases, animal viruses that do not multiply and do not cause disease in humans are also used. This approach can lead to a more sustained induction of immunity, since the vector spreads to some degree in the vaccinated individual and often also induces a strong innate immune response. Some of these vectors can also be administered through mucosal surfaces, which can induce an immune response. As an example, an influenza virus-based vector being developed by the Beijing Institute for Biological Products. DelNS1-2019-nCoV-RBD-OPT1 (Xiamen University, China) is currently in development and is not registered.

Vector-derived, inactivated. Some SARS-CoV-2 candidate vaccines currently in development are based on viral vectors that display a spike protein on their surface but are then inactivated before use. The advantage of this approach is that the inactivation process makes the vectors safer because they cannot replicate even in an immunocompromised host. Using standard viral vectors, it is not easy to control the amount of antigen that is presented to the immune system, but in vaccines with inactivated vectors it can be easily standardized, as in the case of vaccines with inactivated or recombinant proteins. These technologies are currently in the preclinical stage.

DNA vaccines are based on plasmid DNA, which can be produced in large quantities in bacteria. Typically, these plasmids contain mammalian expression promoters and a gene encoding a spike protein that is expressed in the vaccinated individual upon delivery. A big advantage of these technologies is the possibility of large-scale production in *E. coli* and the high stability of the plasmid DNA. However, DNA vaccines often exhibit low immunogenicity and must be administered using delivery devices to make them effective. This requirement for delivery devices, such as electroporators, limits their use. There are no registered DNA vaccines, with INO-4800 (Inocio Pharmaceuticals, USA/South Korea), AG0301-COVID19 (AnGes Inc., Japan), ZyCoV-D (Zydus Cadila, India), for example, in clinical trials.

RNA vaccines are relatively recent. Similar to DNA vaccines, genetic information about the antigen is delivered instead of the antigen itself, and the antigen is then expressed in the cells of the vaccinated person. Either mRNA (modified) or self-replicating RNA can be used. Higher doses are required for mRNA than for self-replicating RNA, which amplifies itself, and RNA is usually delivered via lipid

nanoparticles. RNA vaccines have shown great promise in recent years, and many are in development, such as those against Zika virus or cytomegalovirus. Promising preclinical trial results have been published as potential vaccines against SARS-CoV-2. The advantages of this technology are that the vaccine can be produced entirely *in vitro*. However, the technology is new, and it is unclear what problems will be encountered in terms of large-scale production and stability during long-term storage, since ultra-low temperatures are required. In addition, these vaccines are administered by injection and are therefore unlikely to induce strong mucosal immunity. Comirnaty (Pfizer/BioNTech/Fosun Pharma, USA/Germany/China) and Moderna (Moderna/NIAID, USA) are registered and actively used, and five more vaccines are in clinical trials.

Recombinant protein vaccines can be divided into recombinant vaccines based on spike proteins, recombinant vaccines based on RBD (Receptor-binding domain) and vaccines based on virus-like particles (VLP, virus-like particle). These recombinant proteins can be expressed in a variety of expression systems, including insect cells, mammalian cells, yeast and plants; it is likely that RBD-based vaccines can also be expressed in *Escherichia coli*. The yields as well as the type and degree of posttranslational modifications vary depending on the expression system. In particular, for recombinant spiked protein-based vaccines, modifications-such as deletion of the multi-base cleavage site, inclusion of two (or more) stabilizing mutations and inclusion of trimerization domains, and method of purification (soluble protein versus extraction through the membrane)-can affect the evoked immune response. The advantage of these vaccines is that they can be produced without handling the live virus. In addition, some vaccines based on recombinant proteins, such as the FluBlok influenza vaccine, have been licensed and there is considerable experience in their production. There are also drawbacks. Spike protein is relatively difficult to express, and this is likely to affect productivity and how many doses can be obtained. RBD is easier to express; however, it is a relatively small protein when expressed on its own, and although strong neutralizing antibodies bind to RBD, it lacks the other neutralizing epitopes that are present on a full-length spike. This may make RBD-based vaccines more susceptible to antigenic drift than vaccines containing the full-length spike protein. Like inactivated vaccines, these candidates are usually administered by injection and are not expected to result in sustained mucosal immunity. Examples of recombinant protein

vaccines are EpiVacCorona (Vector Center, Russia) and ZF2001 (Institute of Microbiology, China).

Literature:

1. [Вакцина от коронавируса COVID-19 - суть, как работает, эффект, безопасность вакцины от ковида, противопоказания к вакцинации \(citilab.ru\)](#)
2. [ПРОФИЛАКТИКА КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ: «ЗА» И «ПРОТИВ» ВАКЦИНАЦИИ \(ЧАСТЬ IV\) | Читайте в журнале Столетник \(stoletnik.ru\)](#)
3. [COVID-19 vaccine - Wikipedia](#)
4. [COVID-19 vaccines \(who.int\)](#)
5. [Coronavirus \(COVID-19\) Vaccinations - Statistics and Research - Our World in Data](#)

PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY

Labor psychology

Окунева Л.И.

*НОЧУ Московский Финансово-Промышленный университет
«Синергия», Россия*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ОБЗОР НА ВЛИЯНИЕ Я-ОБРАЗА НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНИЗАЦИИ

Особенность современной социально-культурной и экономической ситуации состоит в том, что необходимость преобразований в обществе определяет одну из приоритетных задач - проблему развития человека как профессионала. Поэтому сегодня актуальной становится проблема самосовершенствования личности.

Несмотря на глубокую общетеоретическую и методологическую разработанность проблемы самопознания личности в исследованиях Б.Г. Ананьева, Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева, С.Л. Рубинштейна, А.Г. Спиркина, И.И. Чесноковой, Е.В. Шороховой и др., профессиональные аспекты формирования «образа Я» начали освещаться в психологической литературе сравнительно недавно. Без всякого сомнения, существует взаимосвязь между особым внутренним образованием «Образа Я» и процессом самосовершенствования.

Определение параметров профессионала в различных сферах жизнедеятельности, прослеживание основных изменений, наступающих в этих параметрах по мере повышения профессионализма человека, привели к пониманию важности механизма самосовершенствования в профессиональном становлении человека. Установление уровня, достигнутого человеком как субъектом деятельности, традиционно, оценивается по результатам в профессиональной деятельности, соответствию ее свойств, требованиям деятельности.

Для человека его профессия – это источник существования и средство собственной личностной самореализации. Профессионализация оказывает влияние на личность, выступая, таким образом, фактором личностного самосовершенствования и саморазвития.

Профессиональное самосовершенствование личности – это сознательный, целенаправленный процесс повышения уровня своей профессиональной компетентности и развития профессионально значимых качеств в соответствии с внешними социальными требованиями, условиями профессиональной деятельности и личной программой развития. Целью профессионального самосовершенствования является достижение осознанного и усвоенного образа, как минимум, высококвалифицированного специалиста.

Проблематика психологического исследования профессионального развития личности не нова в современной науке. На протяжении своей жизни человек большинство времени посвящает профессиональной деятельности, которая, как известно, всегда интересовала ученых. Психологическое изучение профессиональной деятельности человека, профессионального становления и развития личности, «Я-образ» в разных контекстах широко представлено как зарубежными, так и отечественными авторами.

На данном этапе развития психологии проблематика «Я-образ» привлекает внимание многих зарубежных и отечественных исследователей, но для обозначения этого феномена авторы используют и другие термины: «Я - концепция», «когнитивный компонент самосознания», «самовосприятие», «самоотношение» и т.п.

«Я-образ» или «Картина Я» — это описательная составляющая совокупности всех представлений индивида о себе, сопряженных с их оценкой. «Я-образ» определяет не просто то, что собой представляет индивид, но и то, что он о себе думает, как смотрит на свое деятельностное начало и возможности развития в будущем. Феномен «Я-образ» обозначен, в исследованиях У. Джемса, З. Фрейда, А. Адлера, Э. Эриксона, Р. Мейли, И. Кона, В. Петровского, М. Ярошевского, И. Чесноковой, В. Столина, М. Непомнящей, А. Лисиной, Дж. Мида, Р. Бернса и др.

«Я-образ» как совокупность представлений человека о самом себе обычно рассматривается либо как составляющая Я - концепции (Р. Берне, К.Р. Роджерс), либо как аспект самосознания личности (С.Л. Рубинштейн, А.Н.

Леонтьев), либо в контексте исследований самоидентичности и самости (Э. Эриксон, К.Г Юнг).

Проблема «Я-образ» является предметом исследования во многих работах современных психологов, таких как Р. Берне, К.Р. Роджерс, И.С. Кон, А.Б. Орлов, Д.А. Леонтьев и др.

Во многих работах прослеживается мысль о том, что «Образ Я» - это особое внутреннее образование в природе личности, которое вызывает неосознаваемое стремление к непрерывному самосовершенствованию.

Высшие формы самопознания и самореализации рассматривались в работах Е.П. Белозерцева, И.А. Колесниковой, В.Г. Пряниковой, З.И. Равкина, Л.И. Рувинского, И.С. Якиманской и др.

Актуальность и значимость изучения проблем активизации профессионального самосовершенствования специалистов находит свое подтверждение в пристальном внимании к данному феномену со стороны исследователей. Психологические аспекты этой проблемы находят свое отражение в исследованиях К.А. Абульхановой-Славской, А.А. Бодалева, Л.С. Выготского, П.Я. Гальперина, В.В. Давыдова, А.Н. Леонтьева, В.А. Петровского, С.Л. Рубинштейна, Г.А. Цукерман, в работах зарубежных ученых А. Маслоу, М. Хайдеггера, К. Роджерса, Д. Уотсона, У. Хантера и др. На междисциплинарном уровне проблема исследуется В.И. Андреевым, И.А. Зимней, Л.Н. Куликовой, А.В. Меренковым и др. Варианты саморазвития личности в процессе образования представлены в трудах Е.В. Бондаревской, О.С. Газмана, И.И. Ильясова, Г.К. Селевко, В.В. Серикова, И.С. Якиманской и др.

Вопросы профессионального саморазвития специалиста освещены в работах Ю.Н. Кулюткина, Л.М. Митиной, В.А. Сластенина. При осмыслении проблемы саморазвития и самосовершенствования исследователи обращаются к понятию "самоактуализация", предложенному зарубежными психологами, но уже прижившемуся на почве науки постсоветского пространства. Понятие феномена самоактуализации включает в себе основную идею А. Маслоу о заложенном в человеческой природе стремлении к реализации всех своих потенциальных возможностей и способностей. Более того, современные исследователи единодушны в утверждении, что профессиональная деятельность стимулирует развитие человека и актуализирует его потребности к

самоактуализации уже в форме потребности к профессиональному самосовершенствованию.

В профессиональном стандарте «Педагог» РК учтены все требования к личности и профессиональной компетентности преподавателей и в трудовой функции 3 (методическая) прописано, что, осуществляя методическое обеспечение образовательного процесса самостоятельно планирует повышение своей квалификации, что является толчком для самосовершенствования.

Задача формирования самостоятельной, ответственной и социально мобильной личности, способной к успешной социализации в обществе и активной адаптации на рынке труда определяет необходимость реализации себя как специалиста, способного к личному самоопределению и саморазвитию, к постоянному личностному росту, что и определяет Я-образ сотрудника.

Литература:

1. Абдуллин А.Г., Тумбасова Е.Р. «Образ я» как предмет исследования в зарубежной и отечественной психологии / Вестник ЮУрГУ, №6, 2012. - С. 4-11.
2. Волкова Т.Г. Анализ образа Я как продукта самосознания личности // Современная психология: материалы I Междунар. науч. конф. — Пермь: Меркурий, 2012. — С. 1-4.
3. Осёдло В.И., Винтоняк В.Ф. Теоретические аспекты профессионального «Я-образа» личности / Психология и право, 2013. - Том. 3, № 2. URL: <https://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n2/61025.shtml>
4. Поваренков Ю.П. Психология становления профессионала. - Ярославль: Изд-во ЯГПУ им. К.Д. Ушинского, 2000. — 98 с.
5. Профессиональный стандарт «Педагог». Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года atameken.kz
6. Сухов М.А. Условия для саморазвития сотрудников организации // Молодой ученый. — 2017. — № 25 (159). — С. 168-170.
7. Фомина О. С. Психологические особенности образа Я // Молодой ученый. — 2020. — № 22 (312). — С. 497-500.

PEDAGOGICAL SCIENCES

Problems of training of specialists

Жунисбекова Д.А., Утепов Н.М., Такибаева Г.А.

Южно-Казахстанский университет им. М.Ауезова, Шымкент, Казахстан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОБЛЕМ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В настоящее время создание наукоемких технологий в системе высшего образования представляется возможным исключительно путем мобилизации и концентрации интеллектуального потенциала научных и образовательных учреждений. Также уделяется большое внимание оптимизации соотношения фундаментальных и прикладных наук, переходу образования к целостной картине жизни, а также выделению направлений модернизации системы образования, позволяющей переориентировать современную систему высшего образования на научную и технологическую систему подготовки и переподготовки кадров.

Для повышения качества подготовки специалистов и уровня интеграции рынка образовательных услуг в рынок востребованного труда важно выбрать инновационно-ориентированный путь развития системы образования.

Преобразование и модернизация образовательного пространства в Казахстане происходит достаточно активно, и данные процессы затрагивают как структуры и функции системы образования как таковой, так и технологии обучения и содержательные характеристики образовательного процесса в целом [1].

Следует отметить, что современное состояние системы технического образования страны характеризуется больше слабыми сторонами: невысокий научный и педагогический потенциалы, недостаточное соответствие процесса обучения запросам реального производства, слабое знание иностранных языков и многое другое. Причин, приведших к такому состоянию, много, однако есть и факторы особой общественной значимости. К таковым можно причислить невысокий уровень оплаты труда преподавателей вузов. Соответственно,

снижение относительного уровня оплаты всех категорий профессорско-преподавательского состава (ППС) потянуло за собой снижение качества подготовки специалистов. Очевидна необходимость изменений и в сфере высшего и послевузовского образования, среди которых можно выделить расширение границ определенной свободы вузов в формировании образовательных программ, при этом обновление содержания высшего образования должно напрямую осуществляться по запросам и требованиям работодателей [2].

Инновации в данной сфере занимают особое место в образовательной науке и являются объектом изучения специального ее направления под названием «педагогическая инноватика». Эта наука изучает природу, закономерности возникновения и развития педагогических инноваций, а также их связи с традициями прошлого и будущего в отношении субъектов образования [3]. Однако, даже если ограничиться только учебным процессом, то какими бы привлекательными и продуманными ни были новые идеи, они превратятся в нововведения только при соответствующей комплексной организации и управлении инновационными процессами.

В целом современными вузами осознается тот факт, что инновации в такой жизненно важной сфере не должны оставаться без должного контроля и управления. В связи с этим многие из них создают соответствующие структурные подразделения, в функциональные обязанности которых входят разработка и внедрение новых образовательных технологий в учебный процесс, освоение и внедрение новых технических средств обучения и т.д.

Однако необходимо понимать, что наличие таких структурных подразделений не гарантирует, что инновационный процесс во внутренней среде вуза является контролируемым. Некоторые специалисты-практики в этой области всегда подчеркивают, что инновации не могут ограничиваться только одним отделом или даже департаментом [4].

Таким образом, всё вышесказанное приводит нас к выводу о том, что любое высшее учебное заведение необходимо рассматривать с точки зрения подхода системного, т.е. как некое множество функциональных элементов и отношений между ними, выделяемое из среды в соответствии с целью в рамках необходимого временного интервала

Литература:

1.Шестаков А.Л., Ваулин С.Д., Фёдоров В.Р., Пантилеев А.С. Инновационная деятельность - важнейшее направление развития современного университета. //«Инженерное образование». – 2004. – №2. – с.134-139.

2.Месяц Г.А., Похолков Ю.П., Чучалин А.И., Агранович Б.Л., Чудинов В.Н. Инновационный университет: интеграция академических ценностей и предпринимательской культуры //«Инновационный университет и инновационное образование: модели, опыт, перспективы»: материалы международного симпозиума. – М., 2012. – с.5-6.

3.Клюев А.К. Новые модели управления вузом: шаг вперед или два назад? // «Университетское управление: практика и анализ». – 2009. – №5-6 (33). – С.53-61.

4.Тюрина В.Ю. Управление научно-инновационной деятельностью университетского комплекса как основа воспроизводства интеллектуальной собственности // «Финансы и кредит». – М., 2012. - № 16 (203).– С.56-61.

**Қойшыбаева Н.И. – доцент, п.ғ.к., Жунисбекова Ж.А.- доцент, п.ғ.к.,
М.Әуезов ат.ОҚУ, Борибекова Г.П. – п.ғ.м.,аға оқытушы, Академик
Ә.Қуатбеков ат.ХДУ, Алметов У. – ЕП-19-14р тобы, Шымкент, Қазақстан**

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІ ТУРАЛЫ

«Педагог мәртебесі туралы» және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне педагог мәртебесі, оқушы мен педагогге жүктемені төмендету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобалары Елбасы Н. Назарбаевтың «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» Жолдауында және Қазақстан Президенті Қ. Тоқаевтың 2019 жылы өткен «Білім және ғылым» педагогтердің тамыз конференциясында берген тапсырмаларын орындау мақсатында әзірленді. «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңының мақсаты – педагог-тердің мәртебесін арттыру, жүктемесін азайту, оларды жөн-жосықсыз тексерулерден және өздеріне тән емес функциялардан қорғау, ынталандыру бойынша өзге де мәселелерді заңнамалық деңгейде шешу. Заңда педагогтердің құқықтары мен міндеттері қарастырылып, педагогикалық қызметке рұқсат беру талаптары белгіленген. «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңы 21 баптан тұрып, еліміздің 500 мыңнан астам педагогтің мүдделерін қорғау көзделген. Заң нормалары мектепке дейінгі, орта, кәсіптік және техникалық білім беру, қосымша білім беру, мамандандырылған, арнайы білім беру ұйымдарының, әдістемелік кабинеттердің педагогтеріне қатысты талаптар қамтылған. Жалпы Заң төрт бағытта қамтылып, педагог қызметіне қойылатын талаптарды күшейту қарастырылған. Педагог этикасы мәселелеріне ерекше көңіл бөлініп, әрбір білім беру мекемесінде «Әдеп» жөніндегі кеңес қызметі енгізу. Педагогтердің құқықтарын қорғау Құжатта қамтылған педагогтің құқықтарын кеңейту нормалары олардың жеке тұлғалық дамуына және оқу үдерісін жетілдіруіне ықпал етеді - делінген.

«Педагог» мамандығын таңдауда: мақсаткерлік – алға қойған мақсатына қайткен күнде де орындап шығудан, бастаған істі ол, оқу ісі болсын, ғылыми ізденісте, сабақ беру, өнер саласында, адамның өмірі үшін күресте және тағы сол сияқтыларды нәтижелі етіп орындаудан көрінеді. Бұрынғылар айтқан сөзі:

дүниеде бір-бірінен алыс неше жол бар? Үш жол: жас пен кәрінің, жақсы мен жаманның, аспан мен жердің. Соның ішінде жақсы мен жаманның жолы дегенде, жақсының мақсаты: адамгершілік, ізгілік, қайырымдылық, яғни адамдық асыл қасиеттерден тұрады, жаманның мақсаты: қызғаншақтық, көре алмаушылықтан, екі жүзділіктен, іші тарлықтан құралады. Сондықтан сіз қойған мақсатыңызға жетуде сіздер тек жақсылық жолын таңдасаңыздар мерейлеріңіз үстем болып, оның жемісін жейсіздер. Қытай ойшылы Конфуций: «Адам өзі жүріп келе жатқан жолын ұлы ете алады. Ал жол адамды ұлы ете алмайды» – дейді.

Қазірдің өзінде мамандықтардың түрлері өте көп. Әрбір мамандық өзінше қызықты да, күрделі. Ал, осы мамандықтардың ішінде жан-жақты білімділікті, икемділікті, шеберлікті, ерекше шәкірт жандылықты, мейірімділікті қажет ететін мамандықтың бірі – педагог мамандығы. Педагог мамандығы киелі де көне мамандықтың бірі. Адамзатты ежелден ойландырып, толғандырып келе жатқан, қоғамдық құрылыс өзгеріп жатса да, қажеттігін жоймайтын маңызды мәселе - жас ұрпақты өмір сүруге дайындау. Бұл қиынның-қиыны. Себебі, әр адам-қайталанбас жеке тұлға екендігін естен шығармаған жөн. Педагог психологиясы балаларды оқыту мен тәрбиелеу методикасы, балалардың жас ерекшелігі, олардың дамуының нақты деңгейілері т.б. Бала дамуына қажетті фактор педагог, яғни ол мұғалім мен тәрбиешінің ролін атқарады. Кәсіби педагог – бұл өз уақытының көп бөлігін балаларды оқыту мен тәрбиелеуге бөлетін адам.

Қазіргі өркендеген қоғамда педагог – фигура ретінде ерекше көңіл бөлуді талап етеді. Егер педагогта кәсіби дайындық жеткіліксіз болса, бірінші балалар азап шегеді. Мұндай жағдай болмас үшін, мұғалімдер мен тәрбиешілер балалармен жұмыс істеуге интеллектуальды және нормальды дайындықтан өтуі керек. Болашақ педагогтың жеке басына маңызды талаптардың бірі: психологиялық іс-әрекетке және педагогтың қарым-қатынасына, оның қабілетіне, білімі, іскерлігі мен дағдысына, балаларды сапалы оқыту мен саналы етіп тәрбиеленуіне қатысты. Педагогқа амандығына қажетті негізгі және қосымша психологиялық қасиеттердің ішінде тұрақтылық - әр халықтарда, дәуірде және әр уақыттарда әрдайым мұғалім мен тәрбиешінің болуы және өзгерушілік – бұл кезеңнің өзгешелігі сол, педагог өмір сүріп, жұмыс істейтін қоғамның әлеуметтік – экономикалық дамуы.

Педагогқа арналған негізгі және тұрақты талаптар: балаларды және педагогикалық іс-әрекетті жақсы көру, балаларды оқытуға арналған арнайы білім, кең эрудиция, педагогикалық интуиция, жоғары дамыған интеллект, жалпы мәдениет пен адамгершіліктің жоғары деңгейі, баланы оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі әдістерін меңгеру. Айтылған факторлардың қатысуынсыз табысты педагогикалық жұмыс істеу мүмкін емес.

Бұл қасиеттердің барлығы туа біткен емес. Олардың барлығы жүйелі және табанды еңбектің, педагогтың өзінің үлкен жұмысының арқасында болады. Мұғалімдер мен тәрбиешілер көп, ал дарынды және талантты, өзінің міндеттерін атқаратындары аз. Мұндай адамдар педагогикалық маманның салаларында, басқа іс-әрекет сфераларынан қарағанда аз. Педагогтың қосымша, бірақ біршама тұрақты талаптары: көпшілдігі, артистік өнерлі, көңілді көзқарасы, жақсы талғамы және тағы басқалар. Бұл айтылған қосымша талаптарсыз мұғалім және тәрбиеші толық жұмыс істей алады.

Әдебиеттер

1.Назарбаев Н.А. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»-атты мақаласы, 12 сәуір 2017 ж.

2.Қ.-Ж.Тоқаевтың ["Тарихи тұлға тағылымы" атты мақаласы](#). 3 шілде 2020.

Жанибекова С.С., Ертайқызы Перизат

Қызылорда қаласы, Болашақ университеті

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТІҢ НЕГІЗДЕРІН ТИІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Мектеп оқушыларының тұлғалық қасиеттің тиімді негіздерін қалыптастыру бойынша жұмысты оңтайлы ұйымдастыру және тиімді жүргізу мәселелерінің проблемалық фактісін анықтау үшін біз алдымен зерттелетін мәселелер бойынша қол жетімді ғылыми және әдістемелік әдебиеттерге мақсатты талдау жасадық.

Тиісті психологиялық-педагогикалық құбылыстарды қарастырудың перспективті тәсілдерін негіздейтін және жасөспірімдердің адами қадір-қасиетінің негіздерін қалыптастыру мақсатында оларға білім беру және тәрбиелік әсердегі дидактикалық-әдістемелік құрылымдарды ынталандыратын жұмыстардың анықталған қоры біз оларды шартты түрде бес топқа бөлдік.

Бірінші топ-әдіснамалық сипаттағы шығармалар. Олар ғылыми жалпылаудың өте жоғары деңгейімен және айқын дүниетаныммен сипатталады, және оларда ұсынылған теориялық ұстанымдар біз жүзеге асыратын зерттеулер контекстінде білім беру стратегиясын анықтауға негіз болады.

В.Д. Шадриковтың "білім беру философиясы және білім беру саясаты" монографиясы білім беру-тәрбие жүйелерінің жұмыс істеуінің ұйымдастырушылық-педагогикалық параметрлерін ғылыми түсінудің жоғары деңгейін көрсетеді, оның негізгі идеяларын диссертант жүзеге асырылып жатқан тәжірибелік - эксперименттік жұмыстың теориялық негізіне салған.

Әрине, біз О.С. Анисимовтың "педагогикалық қызмет пен ойлаудың әдіснамалық мәдениеті" монографиясында жазылған және бізге қарасты білім беру-тәрбие процестерінің ғылыми сипаттамасы үшін берік негіз болған теориялық ұстанымдарды айналып өте алмадық.

Екінші топ-жалпы теориялық еңбектер. Олар мектеп психологтары құрған және басқаратын тәлімгерлік әсер етудің әр түрлі аспектілерінің ғылыми сипаттамасын қамтиды.

Мысалы, П.Т. де Шарден "адам феномені" кітабында қазіргі заманғы адамды жалпыадамзаттық мәдениеттің жоғары деңгейіне жетуге қабілетті әлеуметтік-тарихи процестің субъектісі ретінде көрсетуге, сондай-ақ оның дамуының келесі кезеңдерінде қоғамның кеңейтілген көбеюі үшін қажетті материалдық және рухани құндылықтарды құруға сәтті әрекет жасайды. Кең фон тіршілік тұлғаны сайлайды сипаттау үшін Н. Н. Моисеев : оның түсіндірмесінде адам әлеуметтік ортадан органикалық түрде бөлінбейді, оған айтарлықтай із қалдырады, оның мінез-құлқы мен өмірінің негізгі тәсілдерінің дамуы мен қалыптасуын делдал етеді. Л. П. Буваның еңбектері (атап айтқанда: 35) сонымен қатар адамның жеке өзін-өзі растауында белсенділік пен қарым-қатынасқа маңызды орын береді.

Мұнда А.Анастезидің "психологиялық тестілеу" (40) Екі томдық еңбегі өте пайдалы, сондықтан біздің зерттеулеріміздің нәтижелерін бекіту, сипаттау және бағалау үшін пайдалы болды."Педагогикалық жүйелердің жұмысын жетілдіру", онда ол да оң резонанс алды.Жас ұрпақты азаматтық және рухани-адамгершілік жағынан жетілдіру саласына оқыту және тәрбиелеу жөніндегі мамандардың басып кіруінің жоғары өнімділігін атап өте отырып,біз жасөспірім оқушылардың сана-сезімі мен адамдық қадір-қасиетін өзгертуге ұмтылуына байланысты мәселелердің шешілмегендігі туралы өкінішпен айтуға мәжбүрміз.

Зерттеу барысында біздің заманымыздың мектеп мұғалімдері жасөспірім жастағы оқушыларға адами қадір-қасиеттің тиімді негіздерін қалыптастыру үшін өнімді тәрбиелік әсерді ұйымдастыруда айтарлықтай қиындықтарға тап болатыны белгілі болды. Бұл, ең болмағанда, біздің мектеп инновациялық және эксперименттік режимге енген кезде, педагогикалық сана мен ойлауды қайта құруға, мұғалімдер мен тәрбиешілерді қазіргі заманғы білім беру және білім беру технологияларына қайта бағыттауға, бұрын қолданылған дәстүрлі технологияларға қарағанда анағұрлым жетілдірілген.

Қазіргі уақытта бұл жоба балалар мен жасөспірімдерге білім берудің барлық сатыларында оқу-тәрбие процесіне нейролингвистикалық бағдарламалау

элементтерін (НЛБ) енгізу бойынша инновациялық - эксперименттік қызметпен қатар іске асырылуда.

Экспериментті ұйымдастыру және жүргізу кезінде біз нейролингвистикалық бағдарламалаудың маңызды мазмұнын қолданбалы психологияның тез дамып келе жатқан бағыты ретінде қарастырамыз, ол өз іс - әрекетінің жоғары өнімділігімен ерекшеленетін адамдардың іс-әрекеттерін сипаттайды-әсіресе дамыған және орынды қолданылатын коммуникативті қабілеттерге байланысты. НЛБ-бұл жұмыс істейтін әлеуметтік жүйелердегі (білім беру, білім беру, медициналық, спорттық, коммерциялық және т.б. құрылымдар) тұлғааралық қарым-қатынасты сезімтал оңтайландыруға және күтілетін нәтижелерде айтарлықтай өсуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін психотерапиялық тұжырымдама. Біз ғылыми ізденіске қуатты жалпымектептік ұжымның тұтас динамикалық білім беру-тәрбиелеу жүйесі ретінде оңтайлы өмір сүруін қамтамасыз ету қамқорлықтағы балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жалпы қабылданған қағидаттарына сәйкес жолға қойылған педагогикалық кеңістік түрінде тұрақты базаның болуын болжайды деген терең сеніммен аттандық.

Қалыптасқан өмірлік-практикалық жағдайларда мектепішілік басқару парадигмасының негізін Жеке көп аспектілі жетілдіру субъектілері ретінде шұғылданушыларға ықпал етуді ұйымдастырудың жүйелі және мотивациялық-құндылық тәсілдері, сондай-ақ оқу-тәрбие процесінің жеке бағдары құрайды. Бұл жерде мектептің өзі әлеуметтік-педагогикалық организм және басқару объектісі, сондай-ақ нейролингвистикалық бағдарламалау саласындағы мұғалімдер мен тәрбиешілердің кәсіби өміршендігі туралы ақпарат өте маңызды.

Зерттеудің екінші кезеңінің бастапқы пунктінде (2020 ж. қараша) мектеп екі ауысымды күндізгі оқу режимінде 240 оқушыға қызмет көрсетті және оқу-тәрбие кешені болды. 18 сыныпта 4 ұлттың балалары оқыды. Осылайша, бір қоғамда мәдениеттер мен менталитеттердің өкілді спектрі болды, бұл күн тәртібіне көпұлтты құрамы бар оқушыларымен ұжымының жұмыс істеуі жағдайында бізге сеніп тапсырылған жас ұрпақты әлеуметтендірудің тиімді жолдары мен ұтымды әдістемелік тәсілдерін анықтау және пайдалану туралы мәселе қойды. Сонымен қатар, тәлімгерлік стратегияның негізгі компоненті-бұл өзіндік адам табынушылық (жаңашыл мұғалімнің ынтымақтастық педагогикасының өкілі термині Е. Н. Ильина) — мектеп оқушыларының

қажеттіліктерін, бейімділігі мен қажеттіліктерін барынша есепке алу, демек-жан-жақты өзін-өзі жетілдіру бойынша жеке және ұжымдық іс-әрекетке деген қажеттіліктерінің өсуін ынталандыратын өмір сүру жағдайлары мен тәрбиеленушілерге жағдайын жасау.

Бізде білімге табыну мәртебесінің" көлденең " көрсеткіші осылай көрінеді. Оқушылардың ата - аналарының 21% - ы жоғары, 50% - ы арнайы орта, ал 29% - ы толық және толық емес жалпы орта білімі бар. Мектепте оқытындардың 30% - ы "өте жақсы" және "жақсы" оқиды, 45% - ы орташа үлгерімге ие (осы санаттың жартысынан көбі білім мазмұнын өз мүмкіндіктерінен төмен игереді), ал 25% - ы бағдарламалық материалды игерудің және өмірде талап етілетін практикалық дағдыларды игерудің төмен деңгейінде. НЛБ технологиясын білім беру процесіне енгізу үшін бұл ақпарат айтарлықтай маңызды.

Инновациялық-эксперименттік қызмет кезеңінде (2019 жылдан 2021 жылға дейін) педагогикалық персоналдың осы технологияны игеруінің өсуі әсерлі және үміт береді: мұғалімдер мен тәрбиешілердің кәсіби шеберлік деңгейі ресми аттестаттау қорытындысы бойынша — 37% — дан 85% - ға дейін артты. 2020 ж. "НЛБ мектептің білім беру-тәрбие қызметі контекстінде" курсы бойынша 1 - сатыны дайындауды 75 адам өтті, 2021 ж. 2-саты бағдарламасын 30 маман бағындырды. Жалпы мектептік шығармашылық зертхананың штаты зерттелетін мәселелер бойынша барлық педагогикалық ұжымның 23% - ын құрады, оның ішінде 94%-ы - НЛБ курсын 1-ші сатыда меңгерген, ал 38% - ы-2-ші сатыда. Осылайша, біз оқушыларды жеке тұлғаға бағытталған оқыту мен тәрбиелеуде НЛБ-ны жоғары нәтижелі қолдану үшін педагогикалық кеңістікті ұйымдастыру бойынша жемісті жұмысқа мұғалім-тәрбиеші кадрларын даярлау жоспарын орындадық.

Біз таңдаған технологияны оқу-тәрбие процесіне тарту тұжырымдамалық кезеңнен өтті және балалар мен жасөспірімдерді дербес өмірге және өнімді еңбекке толыққанды қатысуға дайындауды жетілдіруде пәрменді - практикалық шара ретінде іске асырылуда".

Мұнда мектеп оқушыларымен жұмыс жасауда осы технологияны қолдану кезінде мектептің педагогикалық ұжымы ұстанатын және жүзеге асыратын негізгі теориялық ұстанымдар көрсетілген. Оқушылардың жалпы білім беру дайындығын жетілдірудің оңтайлы нұсқаларын іздеуге тырысып, біз

нейролингвистикалық бағдарламалаудың көмегіне жүгіндік, оны мамандар "шеберлік өнері мен ғылымы, әртүрлі қызмет салаларындағы көрнекті адамдардың керемет нәтижелерге қалай қол жеткізгенін зерттеу нәтижесі" деп түсінеді (129: 13). Қолданбалы психологияның қарқынды дамып келе жатқан бағытын жасаушылар Американдық ғалымдар Джозеф О Коннор мен Джон Сеймор "нейролингвистикалық бағдарламалауға кіріспе" кітабының беттерінде көрнекті коммуникаторларға тән коммуникативті дағдыларды жеке және кәсіби тиімділігін арттырғысы келетіндердің бәрі игере алады деп мәлімдейді.

Жақын арада біздің педагогикалық ұжымымыз таңдаған қамқорлықтағылардың санасы мен мінез-құлқына психологиялық әсер ету технологиясы оңтайландыратын әсерге ие болғандықтан, біз монография авторларына жеке адамдардың өздерінің ерекше өмірлік тәжірибелерін қалай құратындығы туралы пікірмен бөлісеміз, бұл "бұл фантастикалық күрделі түсіну мен ұйымдастырудың көптеген тәсілдерінің бірі және соған қарамастан адами ойлар мен коммуникациялардың әдемі жүйесі" (129: 14).

Жалпы білім беру саласындағы НЛБ әдіснамасы өсіп келе жатқан адамның өзін белсенді адам ретінде қабылдау мен түсіну қажеттілігін жүзеге асыруға, жалпыадамзаттық рухани және адамгершілік құндылықтардың талаптарына жауап беретін азамат, еңбекқор және отбасылық адам ретінде өзін мақсатты түрде жетілдіруге бағытталған. Бұл психотерапиялық эффект деңгейін және сәйкесінше оқу-тәрбие процесінің тиімділігін арттыру үшін тәлім алушыларды аудио, визуалды және кинестетикалық жүйелеріне тәлімгерлік әсердің ситуациялық үйлесімін қолдануды қамтиды.

Нейролингвистикалық бағдарламалауда бұл "практикалық нәрсе", бұл "осы әлемде тиімді ойлау және әрекет ету үшін модельдер, дағдылар мен технологиялар жиынтығы" (129: 14). "Мамандар пайдалы деп санайтын нәрсені және оны өзіңіз сезінгенде не істейтінін табыңыз, кеңес беріңіз. Оның қайда жұмыс істейтінін анықтау және оны жұмыс істегенше өзгерту одан да маңызды"

. Практикалық тұрғыдан алғанда, НЛБ теориясы мен технологиясын игеру барысында біздің тәрбиелік-ықпал ету арсеналымыз кәсіби құнды мәліметтермен толықтырылды:

- НЛБ негізгі идеяларының контексті мен карталары туралы: біз қазіргі шындықтан қалаған күйге қалай ауысамыз; нәтижелер, байланыс, репортажды

қалай орнатуға болады және біз әлемді түсінудің ерекше тәсілдерін қалай жасаймыз;

- Біздің сезім мүшелерімізді ішкі ойлау үшін қалай қолданатынымыз туралы; Тіл ойлармен қалай байланысты және басқа адамдар қалай ойлайтынын қалай анықтай аламыз;

-Біздің күйлерімізге деген көзқарас, олар не деп аталады және біз осы ынталандыруды немесе өз қалауымыз бойынша ресурстық күйлерге қол жеткізу үшін қалай қолдана аламыз;

-Себеп-салдарлық байланыстар емес, жүйелер тұрғысынан ойлау туралы;

-Тіл біздің тәжірибемізге қалай шектеулер қояды және осы шекараларды қалай жеңуге болатындығы туралы; мета моделінің заңдылықтары адамның айтқысы келетін нәрсені анықтауға мүмкіндік беретін негізгі мәселелерді құру әдісі ретінде;

-Басқа адамдардың тәжірибелеріне сәйкес келетін және олардың бейсаналық ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік беретін белгісіз мағынасы бар тілді қалай қолдануға болады (милтон моделі); метафоралар туралы, тәжірибенің мағынасын өзгерту туралы, уақытты субъективті қабылдау туралы;

-НЛБ-ның маңызды үлгілері ретінде қақтығысты, келіссөздерді, құндылықтар мен икемділікті нұсқаулық қолдану туралы;

-НЛБ классикалық әдістері туралы: тербеліс, фобияны шығару, ішкі қақтығыстарды шешу;

Инновациялық-эксперименттік режимдегі білім беру және білім беру қызметі ұжымның оқу, сабақтан тыс және бос уақытын ұйымдастыру және басқару құрылымының айтарлықтай өзгертті. Мектептің педагогикалық кеңістігіне жаңа өмірлік-практикалық жағдайлармен талап етілетін басқару тармағы - ғылыми-әдістемелік кеңес кірді; НЛБ технологиясын проблемалық - зерттеушілік игеру мақсатында жалпы мектептік шығармашылық зертхана құрылды. Бұл өзгерістер тиісті штаттық қызметкерлерді: әдіскерді, ғылыми жетекшіні, инновациялық-ғылыми жұмыс жөніндегі директордың орынбасарын, әдіскер - консультантты, әдіскер-психологты, зертханашы-психологты, қоғамдық-әлеуметтік коммуникативтік қызметті ұйымдастырушыны енгізуге алып келді. НЛБ - ны қолдана отырып жүргізілетін және жүргізілетін

операциялардың теориялық және әдіснамалық негіздемесі мұғалімдер мен тәрбиешілердің күш - жігерінің айтарлықтай сәттілігіне әкелді.

Инновациялардан туындаған оқу-тәрбие процесін басқару моделі тұлғааралық қатынастарда жоғары адамгершілікке толы алдын-ала көзқарастың тамырлануына ықпал етті: ұжымның әр мүшесі негізінен өзінің жеке басын тану және екіншісінің жеке басын тану қабілетін дамыды. Демек, мұғалімдердің жеке басының өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейін жоғарылату және олардың кәсіби, іскерлік және шығармашылық және өзін - өзі жетілдіруге деген қажеттілігін күшейту. Өте қуанышты фактілердің бірі ретінде кәсіби және коммуникативті негізде қарым-қатынас мәдениеті деңгейінің жоғарылауы тіркелді.

Балалық және жасөспірім кезіндегі адамдық қадір-қасиеттің мәні бізге әлеуметтік және еңбек процестеріне, анықтамалық топтардың, бастапқы топтардың және жалпы қоғамдардың өміріне қатысқаны үшін жоғары деңгейдегі ұлдар мен қыздардың оң қабылдауы, хабардар болуы және көрінісі ретінде, олардың құқықтары мен жеке бостандықтарын іске асыруға деген ұмтылысының көрсеткіші ретінде көрінеді., сондай-ақ, қоршаған шындық құбылыстарына, жасалған әрекеттер мен әлеуметтік маңызды әрекеттерге өз қатынастарындағы моральдық кемшіліктерге қанағаттанбау. Мектептегі немесе қосымша білім беру мекемесіндегі практикалық психологтың білім беру және тәрбие қызметі әрдайым тікелей немесе жанама түрде оқушылардың адамдық қадір-қасиетіне әсер етеді, өйткені оны педагогикалық тұрғыдан негізделген жүзеге асыру адамның ішкі және ішкі саласына тактикалық шабуыл жасамай мүмкін емес. Балалар мен жасөспірімдердің азаматтық, рухани - адамгершілік, әлеуметтік-еңбек және басқа да жетілу процесінің объективті сәйкессіздігіне байланысты психологиялық қызмет өкілдері тәрбиеленушілерінің мәртебесі мен әл-ауқатын түзету мәселелерін үнемі шешіп отыруы керек.

Мектептің немесе мекеменің психологиялық-педагогикалық консультацияларының дұрыс жұмыс істеуі, мамандардың жүйелі түзету және дамыту қызметін жүзеге асыру, балалармен және жасөспірімдермен кеңес беру олардың ішкі жұмылдыру әлеуетін олар үшін маңызды әлеуметтік ортадағы қатынастарды өзгертуге, басталған істерде және әлеуметтік пайдалы іс-шараларда жетістіктерге жетуге оңтайландыру мәселелерін шешуге бағынады.

- 1 .Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. - М., 1994.
- 2.Валеев И.И. Народность и патриотизм. - Уфа , 2000.
- 3.Зарубина Т.И. , Колобова Б.А. , Колобов М..А. Уважение человеческого достоинства воспитанника в педагогической этике В.А. Сухомлинского / В.А. Сухомлинский и школа наших дней. - М. : МПА, 1999.-С. 37-40.

Магистрант Еділбаев О.Е.

Международный Таразский инновационный институт

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА

Целью подготовки будущих педагогов в контексте требований личностно-ориентированного образования становится формирование профессиональной компетентности студентов, предполагающей высокую общую культуру, особые личностные качества (гуманизм, способность к сотрудничеству, рефлексия) и его готовность (на уровне деятельностного и личностного опыта) к самостоятельной, творческой, личностно-ориентированной педагогической деятельности как деятельности гуманной и культуuroобразующей [1, с.20].

Особенность высшего педагогического образования заключается в развитии личности будущего педагога, способного к активному и продуктивному преобразованию образовательной и социокультурной среды педагогическими средствами, в том числе и средствами физической культуры. Гуманизация процесса физического воспитания в высшей школе предусматривает переход от простого воспитания физических качеств к физкультурной образованности, которая подразумевает знания собственного организма, гигиены и здорового образа жизни.

В современном мире существенно возрастает роль физической культуры как фактора совершенствования человека и общества. Здоровый образ жизни, физическая культура и спорт - становятся социальными «феноменами», объединяющей силой и национальной идеей, способствуют развитию сильного государства и здорового общества. Соответственно возрастают требования со стороны общества и его членов к качеству подготовки специалистов, обслуживающих сферу физической культуры и спорта, к уровню их профессиональной компетентности.

Профессиональная компетентность рассматривается как категория, определяемая уровнем профессионального образования, опытом и индивидуальными способностями педагога, и предполагает, наряду с технолого-

педагогической готовностью к решению профессиональных задач, его гуманную педагогическую позицию, ценностное отношение к педагогической деятельности и высокий уровень общей и профессиональной культуры.

В теории «профессиональная компетентность» обозначает совокупность профессионально обусловленных требований к учителю и употребляется с такими терминами, как «квалификационная характеристика», «профессиограмма личности», «профессиональная готовность», «профессионализм» [4, с.10].

В рамках подхода ученых-педагогов профессиональная компетентность учителя понимается как интегральная характеристика, определяющая способность решать профессиональные проблемы и типичные профессиональные задачи, возникающие в реальных ситуациях профессиональной педагогической деятельности, с использованием знаний, профессионального и жизненного опыта, ценностей и наклонностей [2, с.5].

В качестве основных компонентов профессиональной компетентности можно рассматривать три блока: психолого-педагогическую грамотность, психолого-педагогические умения, профессионально личностные качества, т.е. такие качества, которые неотделимы от самого процесса педагогической деятельности, которые неизбежно вырастают из характера этой деятельности. Таким образом, мы будем считать, что профессионально-педагогическая компетентность - это обобщенное личностное образование, включающее в себя высокий уровень его теоретико-методологической, психолого-педагогической, методической и практической подготовки, средство решения педагогических задач и критерий становления педагога-профессионала.

Перспективы дальнейшего совершенствования подготовки специалистов по физической культуре в плане формирования их профессиональной компетенции, связаны с потребностью общества в поколении здоровом, работоспособном, психологически и эмоционально устойчивом, физически развитом, имеющем необходимый уровень умений и специальных знаний, способном сознательно и творчески использовать в жизни свой умственный и двигательный потенциал.

В структуре профессиональной компетентности личности будущего учителя физической культуры следует выделить следующие компоненты:

1) мотивационно-ценностный - включает мотивы, цели, ценностные установки студента, что предусматривает его отношение к будущей профессиональной деятельности как к ценности и потребности в формировании и самовоспитании своей поликультурной компетентности;

2) когнитивный - характеризует совокупность знаний о культуре, сущность и способы самовоспитания поликультурной компетентности; способность к систематизации и обобщению знаний;

3) деятельностный - предполагает наличие умений вступать в интеркультурную коммуникацию с носителями иноязычной культуры, передавать инструментарий самопознания и саморазвития другим, рефлексировать собственную деятельность и поведение;

4) эмоциональный - обуславливает положительное оценивание педагогических явлений с опорой на социальные и личностные значимые ценности, способность воспринимать внутренний мир другого и отождествлять себя с ним.

Перечисленные компоненты являются той базой, на которой происходит дальнейшее развитие у будущих учителей физической культуры профессиональной компетентности. Таким образом, анализируя подходы различных ученых к исследованию понятия «профессиональная компетентность» и учитывая специфику физической культуры как науки и как учебного предмета, мы приходим к выводу, что профессиональная компетентность учителя физической культуры - это комплексная характеристика личности, включающая гармоничное сочетание профессиональных, коммуникативных и личностных свойств, позволяющая достигать качественных результатов в процессе решения типовых задач в основных видах профессиональной деятельности в сфере физической культуры.

Деятельность будущего учителя физической культуры одновременно является преобразующей и управляющей. Для того чтобы управлять развитием личности, нужно быть компетентным. Профессиональная компетентность педагога, выражается в единстве его теоретической и практической готовности к осуществлению педагогической деятельности и характеризует его профессионализм [3, с.59].

Основными компонентами профессиональной компетентности педагога являются:

- социально-правовая компетентность;
- знания и умения в области взаимодействия с общественными институтами и людьми, а также владение приемами профессионального общения;
- персональная компетентность;
- способность к постоянному профессиональному росту, реализация себя в труде;
- специальная компетентность - подготовленность к самостоятельному выполнению конкретных видов деятельности (в том числе в области ФКиС);
- аутокомпетентность - адекватное представление о своих социально-профессиональных характеристиках;
- экстремальная компетентность - способность действовать во внезапно усложнившихся условиях.

Главная цель педагогического вуза — это обучение и воспитание развивающейся, творческой личности. Достижение ее возможно только при условии формирования у студентов важнейших профессиональных качеств и культуры личности в широком смысле.

Педагогическая культура — это специфическое проявление общей культуры в условиях педагогического процесса. Педагогическая культура в своей основе содержит мировоззренческую, нравственную, профессиональную, эмоциональную, эстетическую, физическую и гигиеническую стороны культуры [5, с.86].

Каждый педагог в своей профессиональной деятельности ежедневно словом, делом, своим внешним видом обязан прививать навыки здорового образа жизни своим ученикам. И именно поэтому, необходимость профессиональной компетентности каждого учителя-предметника в области физической культуры не вызывает сомнения.

Физическая культура будущего педагога — это мера и способ творческой самореализации личности в общении и разнообразных видах физкультурной, а также педагогической деятельности, направленных на освоение и создание ценностей физической культуры будущих учеников.

Педагогическое образование предусматривает изучение комплекса дисциплин, связанных с развитием профессиональной компетентности у будущих учителей в области физической культуры. Согласно учебным планам и программам, это: непосредственно физическое воспитание, а также анатомия, общая и возрастная физиология и психология, валеология, гигиена, педагогика, и ряд дисциплин (правоведение, культурология, история и др.), которые тоже дают представление о физической культуре и формируют мировоззрение студентов.

Оптимизация физического развития студентов должна быть направлена на повышение у них уровня отстающих физических качеств и морфофункциональных показателей (улучшение осанки, регулирование массы тела, увеличение жизненной емкости легких и др.). Оценка морфофункциональных данных занимающихся проводится на основе сопоставления индивидуальных показателей с имеющимися в литературе стандартами физического развития, таблицами оценки уровня гармонии физического развития, использования метода индексов и др.

Известно, что возраст человека накладывает определенный отпечаток на его психологию, мотивы поведения, интересы. Социологические исследования показывают, что в целом студенческая молодежь позитивно относится к занятиям физической культурой, спортом. Вместе с тем у большей части юношей и особенно девушек не сформированы физкультурно-спортивные интересы и естественная потребность в активной двигательной деятельности. В силу этого обстоятельства не создаются необходимые психологические предпосылки для лучшего усвоения учебной программы к предмету. Это, в свою очередь, отрицательно отражается на физической подготовленности и здоровье студентов. Вот почему формирование соответствующей мотивации деятельности надо рассматривать как одну из важнейших педагогических задач. Развитие у студентов физкультурно-спортивных интересов должно осуществляться на основе:

- усиления социально значимой мотивации интереса;
- повышения качества учебного процесса;
- дальнейшего улучшения условий занятий по физическому воспитанию;

- сообщения студентам большего объема специальных знаний и формирования на этой основе осознанной потребности в занятиях физической культурой и спортом (в том числе и национальными);

- установления взаимосвязи интереса к физической культуре и спорту с другими интересами студентов (к профессии, искусству, национальным видам спорта и пр.);

- более тщательного учета желаний и склонностей студентов при распределении их по учебным отделениям и видам спорта [5, с.115].

Физическое воспитание студентов включает в себя следующие основные направления: общеподготовительное, спортивное, профессионально-прикладное, гигиеническое, оздоровительно-рекреативное, лечебное.

Общеподготовительное направление обеспечивает всестороннюю физическую подготовку студентов и поддержание ее на уровне требований государственной программы физического воспитания. Средства: общеразвивающие упражнения без предметов и с предметами, легкая атлетика, плавание, лыжный спорт, туризм и др.

Спортивное направление обеспечивает специализированные систематические занятия одним из видов спорта (в том числе и кыргызских) отделениях спортивного совершенствования (секциях), а также участие в спортивных соревнованиях с целью повышения уровня спортивного мастерства.

Профессионально-прикладное направление способствует использованию средств физического воспитания в системе научной организации труда, а также при подготовке к работе по избранной специальности с учетом ее особенностей.

Гигиеническое направление предусматривает использование средств физического воспитания для восстановления работоспособности и укрепления здоровья. Средства: утренняя гигиеническая гимнастика, закаливание, рациональный режим учебы и отдыха, питание в соответствии с требованиями гигиены, оздоровительные прогулки и др.

Оздоровительно-рекреативное направление предусматривает использование средств физического воспитания при организации отдыха и культурного досуга в выходные дни и в период каникул для укрепления здоровья. Средства: туристские походы, экскурсии, подвижные игры и др.

Лечебное направление обеспечивает восстановление здоровья в целом или отдельных функций организма, сниженных либо утраченных в результате заболеваний, травм.

Все эти виды деятельности, при грамотном их проведении должны быть направлены на формирование непрофессионального физкультурного образования, и в том числе компетентности специалиста в вопросах здоровья, спортивной и физкультурной деятельности, здорового образа жизни [2, с.8].

Для того чтобы будущий педагог был достаточно компетентным в области физической культуры, необходимо, чтобы физическая культура стала его личной ценностью. И тем выше будет его компетентность, чем больше она будет связана с его профессиональной, общественной деятельностью, образом жизни. Каждый учитель-предметник, и в особенности учитель начальных классов, в своей профессии осуществляет деятельность по физическому воспитанию учеников. Это: физкультурно-оздоровительные мероприятия в режиме учебного дня, уроки физической культуры, внеклассные занятия физической культурой и спортом, общешкольные физкультурно-массовые и спортивные мероприятия, внешкольная работа по физическому воспитанию.

К сожалению, материально-техническая база большинства вузов нашей республики оставляет желать лучшего, не хватает инвентаря и оборудования, руководители учебных заведений часто не осознают важной роли предмета "Физическое воспитание" для здоровья нации. Но все же нельзя забывать, что только тот, кто сам здоров физически и душевно может воспитать достойную личность. Кафедры физического воспитания, спортивные клубы, руководители высших учебных заведений должны проявлять инициативу в модернизации учебного процесса по физическому воспитанию - дисциплине, формирующей здоровье личности.

Литература:

1. Сластенин В.А. Педагогическое образование: вызовы XXI века. -М., 2010.
2. Виленский М.Я., Черняев В.В. Современные подходы к проектированию гуманитарно-педагогического образования по физической культуре //Педагогическое образование и наука, 2003, № 3. -С. 4-10.

3. Перевозчиков А.С. Шапошникова М.И. Оздоровительный потенциал двигательной активности студентов нефизкультурных вузов //Физическое культура: воспитание, образование, тренировка. 2008, № 1. -С. 59-61.

4. Белова И. Ю. Становление профессиональной компетентности специалистов адаптивной физической культуры в системе вузовского образования: Автореф. дис. ... канд. – Чита, 2008.

5. Лукьянова М. И. Развитие компетентности преподавателя в личностно ориентированной педагогической деятельности: учебное пособие / М. И. Лукьянова. – Ульяновск: УИПКПРО, 2008.

Modern methods of teaching

Жайдакбаева¹ Л.К., Тасыбеков¹ Н., Кадырбаев¹ К.Б.

¹*п.ғ.к., доцент М.Әуезов атындағы ОҚУ*

¹*магистр М.Әуезов атындағы ОҚУ*

¹*магистр М.Әуезов атындағы ОҚУ*

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ РОБОТОТЕХНИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ОҚЫТУ

Түйін

Бұл зерттеу робототехника бойынша қолданыстағы әдебиеттерге жүйелі және тақырыптық шолу негізінде мектеп жасындағы балаларға арналған робототехникалық материалдарды пайдалана отырып білім беруге арналған. Жұмыста робототехникалық білім беру анықтамасы, тақырыптық заңдылықтар және робототехниканы оқытудың теориялық және әдіснамалық ерекшеліктері қарастырылды. Мұғалімдер мен оқушылардың ерекше назарын аударған робототехникалық білім не ұсынады – деген сұраққа жауап ретінде зерттеу жұмыстары жүргізілді.

Кілттік сөз Механикалық тіл, STEM білім, Интеллектуалды робототехника, білім берудегі роботтар, әлеуметтік роботтар, интерактивтік роботтар.

Аннотация

В этом исследовании был проведен систематический и тематический обзор существующей литературы по робототехнике образования с использованием робототехнических комплектов для детей школьного. Данной работе рассматривается определение робототехнического образования, тематические закономерности ключевых выводов, теоретические и методологические особенности. В ответ на вопрос, что предлагает робототехническое образование, которое привлекло особое внимание учителей и учащихся, была проведена исследовательская работа.

Ключевые слова Механический язык, STEM-образование, Интеллектуальная робототехника, обучающие роботы, социальные роботы, интерактивные роботы.

Мұғалімдер мен зерттеушілердің ерекше назарын аударған робототехникалық білім не ұсынады? Робототехникалық білім технологиялық, механикалық тіл және жүйелерді оқушылардың түсінуіне және тәжірибе алуына мүмкіндік береді. Тұрақты өзгерістерді қабылдау және оған бейімделу, нақты жағдайларда немесе уақыт, кеңістік бойынша білімді пайдалану секілді дағдыларды игеру мүмкіндігін қамтиды. STEM біліміне (ғылым, технология) көбірек көңіл бөлумен қатар, инновациялық шешім ретінде робототехника параллельді түрде ұсынылуда. Инновациялық және экономикалық, әлеуметтік қажеттіліктеріне қарамастан, робототехника "оқушылардың мүмкіндіктерін кеңейту" және "шынайы" білім мазмұнымен қамтамасыз ету құралы ретінде ғалымдардың назарын аударуда.

Робототехникалық білім оқушыларға робототехниканы оқытуға мүмкіндік беру арқылы олардың роботтарды құрастырудың алғы шарттарын өз міндетіне алады. Зерттеу жұмысында робототехникалық білім беруді білім беру роботтарын оқытуда қолдану ретінде қарастырылған. Нақтырақ айтқанда, робототехникалық білім беруді басқа пәндермен бірге оқыту мәселесін ұсынады. Сонымен қатар, білім бағдарламаларының авторлары робототехника бойынша оқу бағдарламасын әзірлеу мен енгізудің нақты әдістерін ұсынып, білім үдерісіне енгізуге тырысты. Қазіргі уақытта робототехникалық білім педагогикалық мамандықтар үшін оқу үдерісіне еніп пән ретінде оқытылуда. Алайда, жас балаларға арналған робототехника саласындағы зерттеулер біздің жүйеде әлі де толық қарастырылмаған. Көптеген алдыңғы зерттеулер оқушыларды емес, білім беру роботтарының немесе робототехника бойынша оқу бағдарламаларының технологиялық шарттарын жылдам түрде зерттеді. Сонымен қатар, білім беру роботтарының артықшылықтарын, білім беру роботтарының түрлеріне қарай қарастырылып, көп зерттеуді қажет етпей ақ, жалпыланды. Білім алушылар туралы жан-жақты зерттеулер - балалар іс жүзінде оқу роботтарымен қалай өзара әрекеттеседі және робототехниканы оқыту үдерісінде нені үйренетіндігін нақты белгілеп, анықтау керек екендігін көрсетуде.

Білім беру роботтары келбетке, құрылымға(жабдыққа), жүйелерге (бағдарламалық жасақтама) және функцияларға (мінез-құлық нәтижелері) ие. Бұл ерекшеліктер оқу жоспарларын, оқу қызметін және оқу мақсаттарын айқындауда маңызды рөл атқарады. Робот жинақтамалары «білім берудегі роботтары», «әлеуметтік роботтар» және «ойыншық роботтар» ретінде жіктеуге болады. Робототехника жиынтығы - бағдарламаланатын конструкциялар жиынтығы болып табылады. Робототехника жиынтығы студенттерге роботтарды құруға, жасақтауға және бағдарламалауға мүмкіндік береді. Қоғамдық роботтар жасанды интеллект пен автономды мінез-құлыққа негізделген. Ал, әлеуметтік роботтар әлеуметтік интерактивтік роботтар (SIR) және әлеуметтік-көмекші роботтарды (SAR) қамтиды. Әлеуметтік роботтардың басты ерекшелігі, олар студенттермен сөйлесе алады және қарым-қатынас жасай алады. Ойыншық роботтар-бұл дайын коммерциялық ойын-сауық және ойын роботтары болып табылады.

Білім беру роботтарының түрлерін қарастыра, жиынтықтарды қолдана, робототехниканы оқытуды мақсат еттік. Біз әлеуметтік технологияларды пайдалана отырып, робототехникаға зерттеулерді енгізе, роботты білім беруді анықтаудағы роботтар мен ойыншық роботтардың білім беру жағдайына қатар қарастырылды. Сонымен қатар, кейбір зерттеулер әлеуметтік роботтар түрлерін белгіленген оқыту нәтижесін алуда қолданылады (мысалы, геометрия және сауаттылық пәндерінде). Дегенмен, бұл кезде робототехника жиынтығы оқушыларды жобалау, жасақтау және бағдарламалау арқылы оқытуға тартатын болса, әлеуметтік роботтар әртүрлі пәндерді зерттеуге және роботтармен әлеуметтік өзара әрекеттесуге тартады. Робототехника жиынтығымен салыстырғанда, робототехника бойынша қолданыстағы әдебиеттер әлеуметтік роботтармен интерактивті және автономды қасиеттердің тиімділігіне көбірек көңіл бөлінеді.

Пайдаланылғын әдебиеттер

1. Юревич Е. И. Основы робототехники. - Л.: Машиностроение, 1985. - 271 с.
2. Основы робототехники/ Под. ред. К. Д. Никитина. - Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1986. - 206 с.
3. Полов Е. П. Робототехника и гибкие производственные системы. - М.: Наука, 1987. - 191 с.

Магистрант Турлыбекова Ш.С., доцент Шоманбаева М.Т.
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

МОБИЛЬДІ ОҚЫТУ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ РЕТІНДЕ

Негізгі түсініктер:

«Мобильді оқыту» (m-learning) mobile learning (m-learning) - оқыту мен оқуда ұялы телефондар, ноутбуктар мен планшеттер сияқты мобильді және портативті АТ құрылғыларын пайдалану.

«BOYD технологиясы» (Bring your own device) - студенттер мобильді құрылғыларын әкелген кезде және олардың көмегімен оқу іс-әрекетінде жоспарланған жұмыс орын алады.

«Apk files» - бұл Android амалдық жүйесінде жұмыс істеуге арналған, zip әдісі арқылы мұрағат ретінде жасалған, қысылған архив.

КПК, PDA - Personal Digital Assistant англ.

Мобильді оқыту технологиялары оқушылардың уақыт пен кеңістікте шектеусіз білім беру қызметіне қатысу мүмкіндігі бар деген мағынада оқытудың ұтқырлығымен тығыз байланысты. Кез-келген жерде және кез-келген уақытта оқуға қабілеттілік - бұл ақпараттық қоғамдағы адам өмірінің жалпы тенденциясы.

Әдебиеттерде «мобильді оқыту» түсінігінің көптеген түсіндірмелері бар, бірақ олардың ортақ сипаты бар: сымды желіге қосылу мұндай оқыту үшін қажет емес. Мобильді оқыту «оқушының орналасқан жерімен немесе орналасқан жерінің өзгеруімен ғана шектелмей, мобильді құрылғыларды қолданатын электрондық оқытуды» білдіреді. M-learning - бұл мобильді құрылғыларды кез-келген уақытта, кез-келген жерде қолдануды үйрену, дейді Д.Киско. Ресейлік ғалым В.Куклевтің пікірі бойынша, мобильді оқыту пәндер мен модульдік тәсілдердің педагогикалық негізінде арнайы бағдарламалық жасақтаманы қолдана отырып, уақыт пен орынға қарамастан мобильді құралдардың болуын қамтамасыз етеді.

Талдау негізінде мобильді оқыту - бұл мобильді АКТ және сымсыз байланыс құралдарын пайдалануға негізделген білім беру үдерісін ұйымдастыру формасы деген қорытынды жасауға болады. «Мобильді оқыту» ұғымының әр түрлі түсіндірілуін ескере отырып, оқушының білім беру ресурстарына үздіксіз қол жеткізуі, оқытушымен және сыныптастарымен өзара әрекеттесу мүмкіндігі болған кезде оқытуды мобильді деп атауға болады. Ұялы оқыту - бұл АКТ құралдарын қолдана отырып, қашықтықтан оқыту түрі.¹ Ұялы телефон және оның функционалдығы бейімделген электронды оқулықтарды, оқыту курстарын және оқу ақпараттары бар файлдардың мамандандырылған түрлерін қолдана отырып оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді - оқу нұсқаулықтары тікелей ұялы телефон платформалары үшін жасалған. Оқу үшін ұялы телефондарды пайдалану тәсілі - студенттердің ұялы телефондарында қарау мен орындауға бейімделген мамандандырылған электрондық оқулықтар мен курстарды қолдану.

2. Ұялы телефон - оқу ақпаратын қамтитын дыбыстық, мәтіндік, бейне және графикалық файлдарды ойнату құралы.

3. Office Word, Power point, Excel сияқты кеңсе бағдарламаларының файлдарын ашуға және көруге қабілетті ұялы телефон платформаларына арналған арнайы бағдарламаларды пайдаланыңыз.

4. Оқушылар бір-бірімен және мұғаліммен қарым-қатынас жасай алады.

5. Мобильді құрылғылар мен электронды кітаптар файлдарға, қағаздарға және оқулықтарға қарағанда жеңілдірек және аз орын алады. Қаламды немесе сенсорлық экранды тану пернетақта мен тінтуірді қолданудан гөрі интуитивті.

6. Тапсырмаларды алмасуға және бірлесіп жұмыс істеуге мүмкіндік бар; студенттер мен оқытушылар электрондық пошта арқылы электронды поштаға, кесуге, көшіруге және қоюға, топ ішіндегі құрылғыларды тасымалдауға және PDA немесе Bluetooth сияқты сымсыз желідегі инфрақызыл функцияларды қолдана отырып бір-бірімен жұмыс істей алады.

Икемділік, мобильді құрылғылардың көмегімен дереу ақпаратқа қол жетімділік ақпаратты игеру процесін жеделдетуге мүмкіндік береді.

Өздігінен білім алу және сұраныс бойынша конвенцияны жедел қамтамасыз ету m-learning-тің негізгі белгілері болып табылады. Бұл бірлескен оқыту мен өзара әрекеттесу үшін жағдай жасайды.

Сонымен, қазіргі студенттер мен оқушылардың басым бөлігі білім беруде мобильді технологияларды пайдалануға техникалық және психологиялық тұрғыдан дайын, сондықтан мобильді оқытудың әлеуетін тиімді пайдалану үшін жаңа мүмкіндіктерді қарастыру қажет.

Бұл мәселені шешу білім беру басшыларынан, мұғалімдерден мобильді оқытудың стратегияларын, формалары мен әдістерін жүзеге асыруда ұйымдастырушылық күш-жігерді талап етеді.

Білім беруде мобильді технологияларды қолдану

Инновациялық технологияларды - мобильді технологияларды білім беру үдерісіне енгізу - білім беру жүйесінің сапалы жаңа деңгейге өту шеңберіндегі өзекті қажеттілік.

BOYD технологиясын қолдану мұғалімнің, сынып жетекшілерінің практикалық қызметінде кең мүмкіндіктер ашады, дәстүрлі жұмыс түрлерін толықтырады, оқу процесінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесуді кеңейтеді.

Оқу орнының кәсіби қызметінде мобильді оқыту (m-learning) технологиясын қолдану бірқатар артықшылықтарға ие, атап айтқанда: зерттеу әдістерінің кең спектрін қолдануға мүмкіндік береді; түзету-профилактикалық жұмыстың сапалы жаңа түрлерін жасайды; білім беру кеңістігіне мүмкіндігі шектеулі, қиын (әр түрлі себептер бойынша) және т.б. балаларды интеграциялауға мүмкіндік береді. М-оқытуды қолданудың жағымды жақтары бар: ғылыми-әдістемелік базаға кеңейтілген қол жетімділік; басқа мұғалімдердің жинақталған және тексерілген педагогикалық тәжірибесін жұмыста қолдану; өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндігі; олардың педагогикалық тәжірибесін жүйелеу және т.б.

Көптеген жасөспірімдердің қызығушылықтары смартфондар әлемімен байланысты және дәл осы ресурсты әлеуметтік-тәрбиелік жұмысты белсендіру үшін пайдалану қажет. Оқу процесінің тиімділігін қамтамасыз ететін негізгі фактор - бұл студенттердің оқиғалы өмірге жеке араласуы. Жас ұрпақты қызықтыратын жаңа технологияларды қолдана отырып, оны қамтуға болады.

Заманауи ақпараттық технологияларды жұмыста қолдану психологиялық мәселелерді шешумен қатар, оқушылардың, ата-аналардың және мұғалімдердің ақпараттық мәдениетін арттыруға көмектеседі.

Мобильді технологиялар мотивацияны арттыруға, оқу үдерісін оңтайландыруға, студенттерді білім беру кеңістігінің субъектілері ретінде тартуға, дербестікті, шығармашылық пен сыни ойлауды дамытуға мүмкіндік береді. Көңіл көтеру көздерінің бірі. Бұл жерде смартфондар мен планшеттердің мүмкіндіктері таусылмайды және бұл ойын-сауықтың басым факторға айналмауы, оның білім беру мақсаттарына көлеңке түсірмеуі өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Голицына И.Н., Половникова Н.Л. Мобильное обучение как новая технология в образовании // Образовательные технологии и общество. – 2011. – № 1. – С. 241-252.
2. Куклев, В. А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании: автореферат диссертация д-ра пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Куклев Валерий Александрович; Ульяновский государственный технический университет. – Ульяновск, 2010. – 46 с.

Social pedagogy

К.п.н., и.о. доцента Жубакова С.С., Уразалина А.М.

Евразийского Национального университета им.Л.Н. Гумилева, РК

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

В стремительно меняющемся мире новых знаний, технологий, открытий и достижений главным условием остаются требования, которые предъявляются ко всем участникам образовательного процесса: готовность к получению знаний как со стороны обучаемого, так и со стороны педагога, готового осуществлять профессиональную деятельность, включающую не только комплекс знаний, навыков и умений, приобретенных в процессе профессиональной подготовки в вузе, но и готовность к профессиональному росту в условиях информатизации и развития новых наукоемких технологий. Характеристика квалификации, необходимая педагогу для осуществления определенного вида профессиональной деятельности, отражается в государственном общеобразовательном стандарте образования по специальности. Согласно данному документу, основными характеристиками успешного педагога являются мобильность, готовность к переменам, ответственность и самостоятельность в принятии решений, способность к нестандартным трудовым действиям, творческий подход к осуществлению своих обязанностей, постоянное саморазвитие. Говоря о готовности социального педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья, отметим, что эти характеристики усиливают свое значение.

Профессионально-личностная готовность социального педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья включает в себя такие особенности как профессионально-гуманистическую направленность личности, в том числе ее профессионально-ценностные ориентации, профессионально-личностные качества и умения.

Профессионально-гуманистическая направленность личности проявляется в осознании педагогом гуманистических ценностей профессиональной деятельности, удовлетворенности ею, целеустремленности в

овладении профессиональным мастерством, действенности и активности личности в достижении гуманистических целей и задач воспитания и обучения детей.

Одной из особенностей социального педагога, готовящегося работать с детьми с ограниченными возможностями здоровья, является принятие им следующей системы профессионально-ценностных ориентаций:

признание ценности личности человека независимо от степени тяжести его нарушения;

направленность на развитие личности человека с нарушением в развитии в целом, а не только на получение образовательного результата;

осознание своей ответственности как носителя культуры и ее транслятора для людей с нарушениями в развитии;

понимание творческой сущности педагогической деятельности с детьми с особыми образовательными потребностями, требующей больших духовных и энергетических затрат и др.

Личность социального педагога, готового и способного к инклюзивной работе, следует характеризовать с точки зрения его внутренней целостности, где профессиональное и личностное «я» тесно связаны системой ценностей. Значение ценностей, их доля в человеческой сущности раскрывается через индивидуальные жизненные представления, идеалы, идеи, элементы индивидуально-культурного и нравственного развития.

Социальный педагог выступает как человек, ориентированный на выполнение определенных социальных и профессиональных функций в обществе, как личность во всем своеобразии своих возможностей и способностей. Поэтому невозможно рассматривать инклюзивную компетентность педагога вне его индивидуальности, так как студент усваивает необходимые знания, умения и навыки в личностном контексте и овладение специальными компетенциями возможно на индивидуально-творческом уровне.

Важная составляющая профессионально-личностной готовности социального педагога, работающего с лицами с особыми образовательными потребностями – готовность к оказанию помощи. Психологи считают, что готовность к помощи у разных людей неоднородна. Чем выше уровень эмпатии,

ответственности, заботливости, тем выше уровень готовности к помощи. Готовность к помощи у человека развивается при соответствующих условиях.

Готовность к оказанию помощи – интегральное личностное качество, включающее милосердие, эмпатию, толерантность, педагогический оптимизм, высокий уровень самоконтроля и саморегуляции, доброжелательность, умение наблюдать, способность суммировать наблюдения и использовать увеличившийся объем информации о ребенке (взрослом) для оптимизации педагогической работы; перцептивные умения (способности проникать во внутренний мир ребенка, психологическая наблюдательность, связанная с тонким пониманием личности учащегося и его временных психических состояний); креативность, творческий подход к решению проблем, задач педагогической работы и др. Педагог должен осознавать значимость этих качеств и стремиться их развивать.

Важным требованием к социальному педагогу, осуществляющему педагогическую деятельность с детьми с особыми образовательными потребностями, является проявление им деликатности и тактичности, в том числе умение соблюдать конфиденциальность служебной информации и личных тайн воспитанника.

Социальный педагог несет ответственность за выбранные цели, задачи, содержание, методы обучения и воспитания ребенка с особыми образовательными потребностями, так как изначально такой ребенок является более зависимым от педагогической помощи, чем нормально развивающиеся сверстники.

Таким образом, совершенно обязательны для социального педагога инклюзивного образования гуманистические ценностные ориентации: уважение к человеческой личности; представление о ребенке как о самоценном, саморазвивающемся объекте ноосферы; осознание своей роли наставника и организатора, обеспечивающего процесс инклюзивного обучения ребенка с особыми образовательными потребностями.

Литература:

1. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки [Текст]: дис... канд. пед. наук / И.Н. Хафизуллина, 2014. – 56 с.
2. Черномырдина Т.Н. Формирование психологической готовности будущих педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования [Текст]: дис... канд. психол. наук / Т.Н. Черномырдина, 2018. – 40 с.
3. Об инклюзивной компетентности педагога / Б.А. Тахохов. Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К. Л. Хетагурова. Педагогические науки, 2018 – № 1. – С. 15-21
4. Жубакова С.С. Теория и практика инклюзивного образования. Учебное пособие. Издание второе.– Нур-Султан, 2019. – 108 с.

MODERN INFORMATION TECHNOLOGY

Computer engineering

Юничева Н.Р., Кучин Я., Мухамедиева Е.Л.

*Институт информационных и вычислительных технологий КН МОН РК,
Алматы*

О МЕТОДЕ РАСЧЕТА ФИЛЬТРАЦИОННЫХ ХАРАКТЕРИСТИК СКВАЖИН УРАНОВЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ НА ОСНОВЕ АЛГОРИТМОВ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

Владение информацией фильтрационных характеристик вмещающих пород позволяет планировать объем добычи руды. Существующая методика расчета фильтрационных свойств скважин по добыче урана методом поземного скважинного выщелачивания базируется на системе правил, учитывающих лишь один геофизический параметр (кажущееся сопротивление-КС). Методика дает сравнительно низкую точность расчета коэффициента фильтрации. Кроме того, она не применима в случае брака при записи КС или искажения значений под действием кислоты, которая широко применяется при добыче урана. Вместе с тем, для расчета коэффициента фильтрации могут быть задействованы и другие геофизические параметры, использование которых может повысить точность расчета на 10-20% при применении методов машинного обучения.

В работе предполагается исследование применимости методов машинного обучения для прогнозирования фильтрационных свойств вмещающих пород скважин по добыче урана методом ПСВ (подземного скважинного выщелачивания) и численной оценки преимуществ подобного подхода. Будет разработан метод машинного обучения для прогнозирования фильтрационных свойств пород на основании неточно размеченных данных электрического каротажа.

Ключевые слова: Машинное обучение, геофизические исследования скважин, коэффициент фильтрации, неточные данные.

1. Введение

На Казахстан приходится 39% мировой добычи урана. Добыча ведется методом подземного скважинного выщелачивания (ПСВ). При этом методе уран добывается через сеть откачных и закачных скважин, по которой циркулирует выщелачивающий раствор. Применяемая в настоящее время методика расчета фильтрационных свойств скважин по добыче урана методом подземного скважинного выщелачивания базируется на системе правил, учитывающих лишь один геофизический параметр (кажущееся сопротивление-КС). Однако данная методика не применима в случае брака при записи КС или искажения значений под действием кислоты, которая широко применяется при добыче урана. Вместе с тем, для расчета коэффициента фильтрации могут быть задействованы и другие геофизические параметры, использование которых может повысить точность расчета. Учет множества параметров при наличии фактических замеров может быть выполнен с помощью моделей машинного обучения (ММО). ММО делятся на две группы [1, 2, 3]:

- Обучение без учителя (*Unsupervised Learning*) (UL) [4].
- Обучение с учителем (*Supervised Learning*) (SL) [5].

UL решают задачу кластеризации, когда множество заранее не обозначенных объектов разбивается на группы путем автоматической процедуры, исходя из свойств объектов [6, 7].

SL используется тогда, когда в потенциально бесконечном множестве объектов выделяются конечные группы (классы) некоторым образом обозначенных объектов. Алгоритм использует эту первоначальную классификацию как образец и размечает не обозначенные объекты, относя их к подходящей группе (классу), исходя из свойств этих объектов. Хотя такие алгоритмы известны, выбор или разработка классификатора для конкретной практической задачи не тривиальна. Требуется проведение комплекса вычислительных экспериментов, значительная предварительная работа по подготовке данных и т.п. На протяжении многих лет внимание исследователей в

области машинного обучения было сконцентрировано на нефтяной геофизике, где основной задачей является выделение коллектора. В урановой геофизике стандартный комплекс исследований содержит гораздо меньше методов, в тоже время, необходимо определять свойства множества достаточно мелких пропластков. Это делает задачу применения ММО на урановых месторождениях более сложной по сравнению с нефтяной геофизикой.

В процессе выполнения работы планируется путем проведения вычислительных экспериментов с использованием интервальных неточно размеченных данных определить алгоритм и его параметры, дающие наилучший результат предсказания коэффициента фильтрации. В настоящее время не существует систем интеллектуальной интерпретации данных геофизического исследования скважин на урановых месторождениях с целью расчета фильтрационных характеристик. Разработанный в результате проекта метод позволит определять значение коэффициента фильтрации с большей точностью. Предварительные эксперименты позволяют говорить о том, что применение ММО позволит увеличить точность расчета на 10-20%.

2. Описание вычислительных экспериментов

В качестве исходных данных использованы результаты гидрогеологических исследований скважин, выполненных на этапе разведки, как единственный источник фактических данных о фильтрационных свойствах горных пород.

Вычислительные эксперименты включают предобработку данных, формирование тренировочного и тестового наборов данных и расчет параметров классификационной или регрессионной модели. Предобработка данных имеет в данном случае особенности, поскольку в качестве источников данных служат интервальные отсчеты, полученные в ходе электрического каротажа скважин. Формирование тренировочного и тестового набора данных также имеет особенности поскольку их необходимо формировать с учетом скважинного разбиения данных и разбивки данных на фолды.

- Для поиска наилучших параметров регрессий и коэффициентов регуляризации произведён grid-search по параметрам трёх алгоритмов с записью результатов тестирования методов cross-validation.

- Сформирован набор моделей по принципу gdir-search.

- Проведено тестирование, в результате которого получены показатели качества моделей, включая среднеквадратичную ошибку и determination coefficient, после чего модели были отсортированы по этим показателям на тестовой выборке и был выбран топ лучших моделей с оптимальные настройки мета-параметров.

- Для обучения модели был сформирован датасет, содержащий данные по месторождению «Буденновское».

- Разбиение на фолды для кросс-валидации производилось двумя способами:

Обычное стратифицированное разбиение на фолды, обеспечивающее попадание в тестовую и тренировочную выборку пропорционального общей выборке количество объектов с различными целевыми (значение коэффициента фильтрации) значениями

Разбиение на фолды по скважинам — при таком подходе в тестовую выборку отделялась каждая отдельная скважина, чтобы исключить возможность переобучения модели на конкретные физические и фильтрационные свойства отдельных скважин, поскольку простое стратифицированное разбиение на фолды не может обеспечить расчёта показательных метрик качества оценки в таких случаях.

- Перебор регрессоров и их параметров происходил по принципу grid search (решётчатый поиск), при котором выбираются значимые параметры классификатора и происходит их перебор в заданном интервале и с заданным шагом, после чего происходит выбор той модели, у которой показатели качества на тестовых выборках оптимальны.

В таблице 1 приведены регрессоры, показавшие наилучшие результаты на разных наборах входных данных.

	Перцептор	Correlation train	Correlation test	MSE train	MSE test
КС	MLP Regressor - one hidden layer with 201 neurons, 600 max iterations	0,494	0,613	32,389	35,872
КС+Код породы	MLP Regressor - one hidden layer with 201 neurons, 850 max iterations	0,502	0,488	30,968	38,384
КС+ПС	MLP Regressor - one hidden layer with 201 neurons, 600 max iterations	0,596	0,535	25,785	30,472
КС+ПС+ Код породы	MLP Regressor - one hidden layer with 251 neurons, 100 max iterations	0,698	0,570	21,244	30,363
КС	Расчет по принятой методике		0,261		48,32

Таблица 1 – результаты регрессоров на разных наборах входных данных.

Таким образом, примененный подход позволил оценить фильтрационные свойства пород лучше, чем существующая методика. Выявлено, что корреляция с фактическими данными выше и меньше среднеквадратичная ошибка. Расширение датасета за счет каротажных данных по большему числу скважин позволит повысить точность модели.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ayodele T. O. Types of machine learning algorithms //New advances in machine learning. – 2010. – Т. 3. – С. 19-48.
2. Ibrahim H. A. H. et al. Taxonomy of machine learning algorithms to classify real time interactive applications //International Journal of Computer Networks and Wireless Communications. – 2012. – Т. 2. – №. 1. – С. 69-73.
3. Muhamedyev R. Machine learning methods: An overview //Computer Modelling & New Technologies. – 2015. – Т. 19. – №. 6. – С. 14-29.
4. Hastie T., Tibshirani R., Friedman J. Unsupervised learning //The elements of statistical learning. – Springer, New York, NY, 2009. – С. 485-585.
5. Kotsiantis S. B., Zaharakis I., Pintelas P. Supervised machine learning: A review of classification techniques //Emerging artificial intelligence

- applications in computer engineering. – 2007. – Т. 160. – №. 1. – С. 3-24.
6. Jain A. K., Murty M. N., Flynn P. J. Data clustering: a review //ACM computing surveys (CSUR). – 1999. – Т. 31. – №. 3. – С. 264-323.
 7. Ashour B. W., Ying W., Colin F. Review of Clustering Algorithms. Non-Standard Parameter Adaptation for Exploratory Data Analysis //Studies in Computational Intelligence. – 2009. – Т. 249. – С. 7-28.

Данная работа выполнена при поддержке грантового финансирования научных проектов КН МОН РК № AP09562260 «Разработка метода расчета фильтрационных характеристик скважин урановых месторождений на основе алгоритмов машинного обучения, работающих с неточно размеченными интервальными данными».

Kenesbek A.S., Kalbayeva A.T., Kurakbayeva S.D.
M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

THE CURRENT STATE OF THE DEVELOPMENT AND APPLICATION OF MULTIMEDIA TOOLS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

The XXI century is called the “information age”, “the age of the global information society”. In such a society, education, knowledge, information and communication form the basis for the development and well-being of the human person. That is why one of the priority directions of digitalization of society is the process of digitalization of education, which involves the widespread use of information technologies of education.

Today, new approaches to the organization of the educational process, based on progressive information technologies are needed. Multimedia technologies enrich the learning process, make learning more effective, involving most of the student's sensory components in the process of perceiving educational information[1].

Today multimedia technologies are one of the promising areas of digitalization of the educational process. Improvement of software and methodological support, material base, as well as mandatory advanced training of the teaching staff sees the prospect of successful application of modern information technologies in education.

With the help of multimedia technologies, many didactic and educational tasks are effectively addressed [2]. Their use is useful when the following occurs:

- Presentation of new knowledge;
- Explanation in the dynamics of the principles of operation of complex mechanisms, processes, graphic models;
- Observation of labor-intensive processes
- Presentation of video documents, strengthening the connection with life;
- Observations of hidden processes occurring inside the equipment
- Creation of databases for educational, training and research work;

- Rationalization of the educational process, increasing its productivity, ensuring the optimal volume of transfer and assimilation of scientific information by improving the quality of pedagogical management [3].

All of the above suggests that the modern learning process without multimedia will be significantly impoverished.

To improve the quality of teaching, various methods of intensifying the educational activity of students are used. New computer technologies provide opportunities for updating teaching content and teaching methods. Taking into account the individuality of the approach of a particular teacher when building a course and the level of requirements for modern education, the teacher needs to develop his own authoring applied software that works in the form of multimedia / hypermedia, i.e. create multimedia tutorials [4].

Learning technologies are traditionally used in the education system as a means of information transfer and learning. The rapid development of new information and communication technologies is changing the nature of the acquisition and dissemination of knowledge. New technologies open up opportunities for updating teaching content and teaching methods [5].

The development of multimedia technology and multimedia courses developed on this basis significantly expand the possibilities of presenting educational material, including through the inclusion of animation, sound and video. In addition to new forms of information presentation, programs that are developed based on multimedia technology have another property that is valuable from a methodological point of view - interactivity, which makes it possible to more completely realize the learning effect of these teaching aids. The languages of visual, event-driven, object-oriented programming, as well as various shells and environments can serve as a toolkit for creating programs of this kind [6].

Literature

1. Goncharik N. G. Digital multimedia technologies – semantic means of transmitting information content // Problems of creation of information technologies: scientific collection. Tr. – 2012. – Vol. 21. – P. 74-76.
2. Dzhashitov V. E. Multimedia information and computer technology in the scientific and educational courses, lectures and Express control of knowledge in the exact Sciences / V. E. Dzhashitov, V. M. Pankratov, A. V. Golikov // inform. technologies. - 2011. - No. 1. - pp. 44-48.
3. Karp E. I. The role of interactive multimedia systems in the issue of information support for the activities of management structures. acad. pravaiupr. - 2010. - No. 21. - pp. 159-165.
4. Mukhlaev V. A. The use of information technologies in the development of cognitive activity of students / / Education and self-development. - 2012. - Vol. 1, No. 29. - p. 50-55.
5. Popova I. N. Technology of formation of professional competence of students of engineering specialties in the field of multimedia technologies // We'll lie. problems of science and education. - 2013. - No. 2. - p. 249
6. Styablina A.V. Electronic technologies in the formation of the information environment // Vestn. Tambov. un-ta. Ser.: Humanitar. nauki. - 2011. - T. 103, No. 11. - pp. 207-211.

TECHNICAL SCIENCE**Automated control systems in manufacturing.****Киргизбаева Бибинур***Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу университеті**к.ф.-м.н., профессор***Тілеубай Әлішер Бақытбекұлы***Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу университеті**Қазақстан***МӘЛІМЕТТЕР ҚОРЫН РҮТНОН БАҒДАРЛАМАЛАУ ОРТАСЫНДА
ТАЗАЛАУ**

Бүгінгі уақытта ІТ саласында жиі кездесетін мәселелердің бірі - қате деректер және оның алдын алу. Себебі үлкен деректер қоры (Big data) немесе деректер қоры - machine learning технологиясы, деректерді талдау, қолжазбаны немесе дауыстарды тану технологиялары үшін қолданылады, яғни деректер қоры тек сақтау үшін ғана емес, зерттеу мақсатында да қолданылады. Жоғарыда аталған технологиялар дұрыс жұмыс істеуі үшін деректер қоры қаншалықты таза және дұрыс құрылуы керек? Менің ойымша 95% - дан асауы қажет. Себебі деректер қорын пайдалана отырып зерттеген машина технологиясы өзінің шешім шығарады, яғни қате деректер қорын пайдаланған технология дұрыс жұмыс істемеуі әбден мүмкін. Әрбір деректер қоры ұяшығы - бұл машинаны оқыту үшін берілген есеп, сондықтан қазіргі уақытта деректер қорын тазартудың әртүрлі бағдарламалары жасалуда. Нақты және дұрыс толтырылған деректер қорына қол жеткізу үшін әртүрлі деректер қоры көріністерін шоғырландыру және қайталанатын ақпаратты өшіру қажет. Деректер қорын ғылыми зерттеуден басқа, талдау немесе сақтау үшін - ірі кәсіпорындар, компаниялар және мемлекеттік органдар да таза деректер қоры құрылуы қажет.

Жиі кездесетін деректер қоры мәселесі - ұяшықтардың бос жазылуы, дұрыс орнатылмаған тырнақшалар, тыныс белгілер, көшірмелер және т.б. Мұндай

деректер көбінесе деректер қоры жүйесінің бұзылуына, машинаның дұрыс жұмыс істемеуіне және деректерді талдауда қате шешім шығаруына әкеледі.

Деректер қорын басқару үшін біз Python бағдарламалау тілінің NumPy, pandas, seaborn кітапханаларын қолданамыз. Бұл кітапханалар деректер қоры туралы негізгі ақпарат береді, график тұрғызады, бос бағандарды толтырады, барлық тыныс белгілері мен көшірмелерін алып тастайды.

Ақпаратты деректер қорында сақтамас бұрын тазарту керек - яғни бос ұяшықтарды толтыру, көшірмелерді және қажетсіз ақпараттар бағанын өшіру немесе өңдеу. Деректер қорын тазарту-бұл қате немесе бүлінген деректерді табу және өзгерістер енгізу, яғни өшіру немесе қатесін дұрыстау процесі. Процесс толық емес, қате, маңызды емес деректерді анықтайды, содан кейін "ластанған" деректерді ауыстырады, өзгертеді немесе жояды. Тазарту үшін біз Jupyter Notebook қолданамыз – бұл деректер қорын Python бағдарламалау тілін пайдалана отырып басқаруға мүмкіндік беретін веб әзірлеу ортасы. Веб әзірлеу ортасында сіз кітапханаларды орната отырып, деректер қорын манипуляциялау (деректер қорын тазарту) ғана емес ғылыми есептеу және машиналық оқыту саласындағы көптеген жұмыс процестерін жүргізе аласыз және веб интерфейсін баптай отырып өзгеде процестерді жүргізуге мүмкіндік аласыз. Мысалы ретінде біз әртүрлі тауарлар, артикулдар, сақтау мерзімі, тауарлар саны сақталатын қойма базасын аламыз.

Деректер қорымен жұмысты бастамас бұрын базаның өзін импорттап, жоғарыда аталған Pandas, numpy, seaborn кітапханаларын пайдалана отырып базаның көлемін және типін білуіңіз қажет. Бұл алдағы уақытта деректер қорымен жұмыс кезінде ориентациялау үшін. Деректер қоры data файлында, csv форматында сақталған. Shape және dtypes функциялары арқылы біз базаның көлемі мен типін білеміз.

```

17
18 # menu data
19 df = pd.read_csv('data.csv')
20
21 # shape and data types of the data
22 print(df.shape)
23 print(df.dtypes)

```

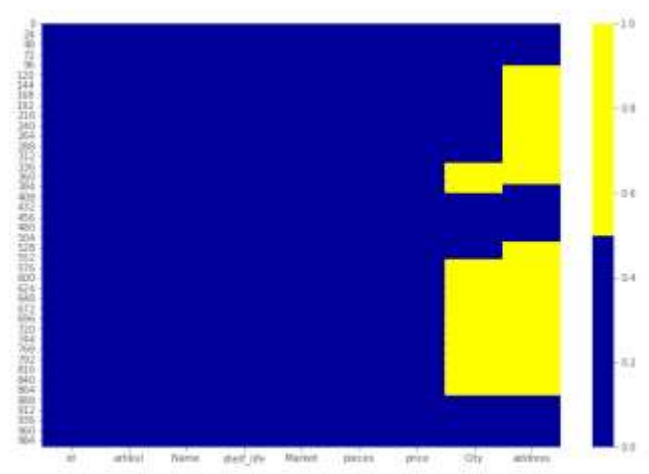
```

(1000, 9)
id          int64
artikul     int64
Name       object
shelf_life object
Market     object
pieces     int64
price      object
City       object
address    float64
dtype: object

```

Сурет 1 – деректер көлемі және типі

Бұл код бізге деректер қоры 1000 жол, 9 бағаннан және int, object типтерінен тұратынын көрсетті. Енді біз деректер қорын "лас" мәліметтерді тазартуға кірісе аламыз. Жетіспейтін жолдармен жұмыс істеу-күрделі және кең таралған мәселелердің бірі. Жетіспейтін жолдарды анықтаудың үш әдісі бар: жетіспейтін жолдардың жылу картасын тұрғызу арқылы, жетіспейтін жолдардың пайызын шығару арқылы, жетіспейтін мәліметтердің гистограммасын тұрғызу арқылы. Біз Seaborn sns кітапханасының әдістерімен жылу картасын жасаймыз. Heatmap (df[cos].isnull(), с map=nt.color_palette (colors)), colors әдісімен бөлу үшін түстер береміз. Көрсетілген жылу картасы 30 жолдан тұратын жетіспейтін мәндерді көрсетеді. Белгілер көлденең, жолдарды жазу саны тігінен орналасқан.

Сурет 2 – жылу картасы.

Осылайша, біз жетіспейтін мәндерді визуалды түрді көріп ориентация жасай аламыз. Тандалған жолдарды NULL немесе 0 мәндерімен толтыруға немесе бағанды жоюға болады, бұл қателіктердің алдын алмаған жағдайда деректер қорын сақтау барысында қате беруі мүмкін. Мысалы, ұяшықтардың, жолдардың анықталмауы немесе берілген ұяшық және кортеж элементтерің бос болуы білдіреді.

Жетіспейтін деректердің пайыздық тізімін жасау numru кітапханасы арқылы жүзеге асырылады. Numru көбінесе импортталған файлды математикалық есептеу үшін қолданады, бағандарға бөліп есептеп, орташа мәнді mean функциясын пайдаланамыз және 100-ге көбейтіп, жетіспейтін жолдардың пайызын біле аламыз.

Artikul, Name және т.б. бағандарда бос ұяшықтардың пайызы 0% көрсетеді, City – 39%, address – 64% және т. б. бұл тізім жетіспейтін деректердің жылу картасын толықтырады.

id	artikul	Name	shelf_life	Market	pieces	price	City	address
1	2233305	Water - M	16-Aug-20	NASDAQ	18	75	Josefiv D	5647 Corben Trail
2	8416916	Chicken -	11-May-20	NASDAQ	39	12	Jalaud	9199 Waubesa Court
3	7467935	Beer - Sle	07-Jan-20	NYSE	76	7	Marechal	3 Erie Junction
4	3721746	Soup - Cal	18-Jul-20	NASDAQ	29	60	Ehaynd	10813 Loomis Junction
5	7447471	Hot Choc	115-Feb-20	NYSE	17	12	Pacatuba	4773 Ramsey Way
6	7802477	Pancetta	23-Apr-20	NYSE	79	72		1052 Arapahoe Crossing
7	6890453	Beans - Bl	17-Oct-20	NASDAQ	41	83		9222 Autumn Leaf Road
8	8138052	Potatoes -	02-May-20	NYSE	10	72		60 International Drive
9	8558522	Water; Taj	02-Jan-20	NASDAQ	9	69		17 Mayer Point
10	4199955	Corn - Mir	21-Sep-20	NASDAQ	85	19		90040 Anhalt Circle
11	2078041	Worcester	16-Jun-20	NYSE	79	91		70 Dovetail Place
12	1126043	Sprouts -	04-Aug-20	NYSE	32	64		6 Wayridge Place

Сурет 3 – data.csvфайлы

Біз гистограмманы plot.bar функциясы арқылы құрамыз және біз бұл функцияны matplotlib кітапханасынан импорттаймыз. Сонымен қатар гистограмма жетіспейтін деректердің белгілерін анықтауға арналған жақсы визуализацияның бірі.

Жетіспейтін мәндерді қалай толтыруға болады. Қазіргі уақытта толтыру немесе жою туралы жалпы ортақ қолданатын шешімі жоқ, әрбір деректер қорына ерекше көзқарас қажет.Бос жолды қолдамай, бос ұяшыққа

NULL мәнін қабылдайтын мәліметтер базасы бар, мұндай жағдайда біз кестені міндетті түрді толтыруымыз керек. Егер бағанда бос ұяшықтары көп және ақпараттық құндылығы жоқ деректер сақталған болса, оны өшіріп тастауға болады. Мұндай бағандарды жоғарыда көрсетілген жылу картасынан немесе гистограммдан көруге болады. Мысалы city, address бағандары және т. б.

Ақпараттық құндылығы жоқ жазбаларды өшірудің көптеген жолдары бар, мысалы белгілі бір бағандарға шарт қою арқылы бағанды өшіре аламыз немесе жоғарыда есептеп алған пайызға шарт қою арқылы өшіруге болады. Яғни бергілі бір пайыздан асып кеткен жағдайда баған өшіріледі. Егер баған int типте болса, 0 немесе орташа мәнқою арқылы бағанады өшірмей бос жолдарды толтыра аламыз.

Деректер қорын қате мәліметті ақпараттан тазарту қиынға соғады, себебі олар нақты деректерге сәйкес келуі мүмкін, сондықтан оларды анықтағаннан гөрі өшірген тиімді. Деректер типін анықтау үшін, сандық және категориялық сипаттамаларға сәйкес бөлу керек немесе нүктелік диаграммалар, кластер немесе Z - бағалауын құру қажет.

Median () функциясы медиананы табады және табылған мәнді price бағанының бос жолдарына толтырады. Медиан – реттелген сандар жиынтығының орташа мәні: деректердің жартысы осы мәннен төмен, ал жартысы жоғары.

```
Top = df[col].describe()['top']
```

```
df[col] = df[col].fillna(top)
```

Коды арқылы бос жолдарды ең көп қайталанатын мәндермен толтырамыз. Describe () функциясы бірнеше мән береді, атап айтқанда орташа мән бұл RMS ауытқуы, бұл ең көп қайталанатын мән.

Осылайша бос жолдар толтырылады және біз csv форматында базаны импорттай аламыз. Бұл бос жолдардың қатесін болдырмайды.

321	320	1920620 Rabbit - F19-Mar-20 NYSE	60 45.0	Beixiaoying	1 Westport Court
322	321	8168207 Orion - Di 27-Jul-202 NASDAQ	60 3.0	Pinglin	99100 Homewood Street
323	322	7254198 Wine - Shi 11-Sep-20 NASDAQ	10 2.0	Trzebunia	96473 Anhalt Way
324	323	3362487 Sit - Indiv109-Apr-20 NYSE	69 24.0	Haotigang	4 Dottie Avenue
325	324	3540558 Beef - Ten 16-Jan-20 NASDAQ	2 4.0	Soaco	64 American Ash Road
326	325	1498025 Cheese - C13-Mar-20 NYSE	76 45.0	Kauit	2182 Bonner Center
327	326	1122817 Olives - Gi 15-Sep-20 NASDAQ	87 14.0	Clawli	04786 Bluejay Court
328	327	1396045 Bread - Mi 24-Oct-20 NASDAQ	28 51.0	San Diego	075 Holy Cross Center
329	328	3376933 Chocolate08-Mar-20 NYSE	62 51.0	San Diego	9 Rutledge Place
330	329	8127026 Bacardi R2 01-Feb-20 NASDAQ	62 51.0	San Diego	31 Reindahl Lane
331	330	4838352 Wine - Str 28-Jul-202 NYSE	29 51.0	San Diego	10 Mallard Alley
332	331	2552140 Wine - Nk 27-Apr-20 NYSE	99 51.0	San Diego	97 Dayton Terrace
333	332	6097144 Pork Casir 18-Jan-20 NASDAQ	58 51.0	San Diego	76103 Dunning Park
334	333	6713288 Sauce - So 31-Dec-20 NYSE	49 51.0	San Diego	6 Johnson Hill

Сурет 4 – нәтижесі

Толтырылған жолдар сары түспен белгіленген, бұл price және address бағандары. Price бағаны 51 медианасымен толтырылған, address бағаны ең көп қайталанатын Сан Диего мәні болып табылады.

Бұл мақалада біз лас деректердің түрлерін, олардың жұмысқа қалай әсер ететінін және таза деректердің қаншалықты маңызды екенін қарастырдық. Жоғарыда айтылғандай, көптеген нұсқалар бар қалай тазалау керек, бірақ жоқ жалпы алгоритм барлық мәліметтер базасы үшін бұл жұмысты қиындатады. Біз қолданған кітапханалар NumPy, Seaborn массивтерді өңдеу және деректерді талдау үшін қолданылады, бағытта біз деректерді тазарту, қате деректерді ауыстыру және бос жолдарды толтыру үшін қолдана аламыз.

Әдебиеттер

1. СиленД. ОсновыDataScience, BigData. Python и наука о данных / Д. Силен. М.: Питер, 2017.
2. Михнев И.П. Технологии Big Data и их применение в сфере современного высшего образования / И.П. Михнев, А.Д. Челнокова, А.Д. Реут / Развитие современного образования: от теории к практике: Материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 19 март 2018 г.) / Редкол.: О.Н. Широков – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018.
3. Фрэнкс Б. Революция в аналитике. Как в эпоху Big Data улучшить ваш бизнес с помощью операционной аналитики / Б. Фрэнкс. М.: Альпина Диджитал, 2014.

Electrical engineering and radio electronics

**PhD Тусупбекова А.К., к.ф.-м.н. Исмаилов Ж.Т., магистрант 2-курса
Жумекенов Б.Р., магистр Бакиева Ж.К., магистр Ахатова Ж.Ж.**

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Казахстан

УЛУЧШЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ SMART-АУДИТОРИИ С ПОМОЩЬЮ IOT НА БАЗЕ ARDUINO

Основными задачами smart-аудиторий являются, прежде всего, проектирование новой системы освещения и управления с помощью объектов Интернета, создание системы световых датчиков, которые могут отправлять и принимать беспроводные сигналы, а также анализировать данные по ежедневному использованию учебной аудитории.

Arduino - общее название аппаратного и программного обеспечения для систем автоматизации и робототехники, а также решений для IoT (Интернет вещей) [1]. Отличительной особенностью этой платформы является простота программного обеспечения, документации и широта реализации аппаратной платформы. Для программирования микроконтроллеров используется среда Arduino IDE для поддержки многих языков программирования, но практически все программы написаны на C/ C++, скомпилированы и собраны с использованием avr-gcc. В Arduino IDE по умолчанию включены примеры различных программ (скетчей) для проверки работоспособности микроконтроллера или для быстрого создания программы на основе существующей программы. Простая программа состоит из двух функций: * setup (), * loop ().

Для Arduino и многих других платформ выпущено множество датчиков, сенсоров и различных модулей, что расширяет функциональность устройства. Условно их можно разделить на три группы: датчики, исполнительные механизмы и модули. Датчики позволяют получать информацию об

окружающей среде и передавать ее удобным способом. Поскольку датчиков очень много, выбор конкретного датчика зависит от решаемой проблемы [1].

Arduino UNO R3 - это разновидность платы микроконтроллера на базе ATmega328. Возможность подключения к Arduino UNO R3 Raspberry Pi дает нам гибкость в выборе типов устройств, которые мы можем подключать. Он имеет 14 цифровых входов / выходов, 6 из которых могут использоваться как выход ШИМ, 6 аналоговых входов, керамический резонатор 16 МГц, соединение USB, разъем ICSP, разъем питания и кнопку сброса. В нем есть все необходимое для поддержки микроконтроллера. Для начала подключите Arduino UNO к компьютеру с помощью USB-кабеля или подключите его к адаптеру постоянного тока переменного тока или батарее. Arduino UNO R3 не использует микросхему последовательного драйвера от FTDI USB. Вместо этого Atmega16U2 запрограммирован как последовательный преобразователь с USB. На рис. 1 показано соединение Arduino UNO R3 с беспроводным трансивером NF24L01 [2].

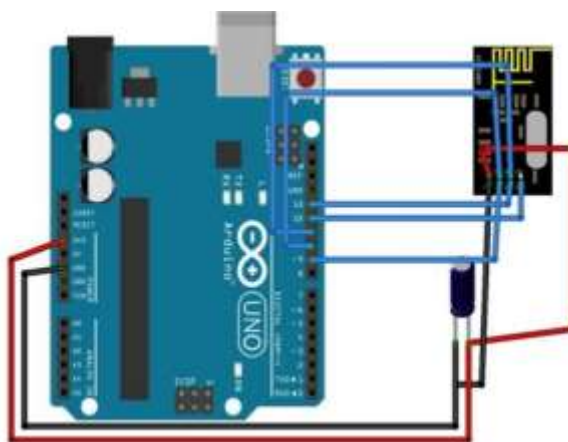

Рис. 1. Подключение беспроводного трансивера nF24L01 к плате ArduinoUNO

Датчики PIR фиксируют движение (рис. 2), что, в свою очередь, определяет, находится ли человек в зоне действия датчика или вне его. Следовательно, это бытовая техника, которую обычно используют дома или на предприятии. Необходимо определить, когда человек входит или выходит из аудитории или здания, датчик PIR отправляет сигнал на Arduino UNO, чтобы включить или

выключить свет, электрический вентилятор или систему сигнализации. На рис. 2 показана схема подключения датчика PIR к Arduino UNO R3.

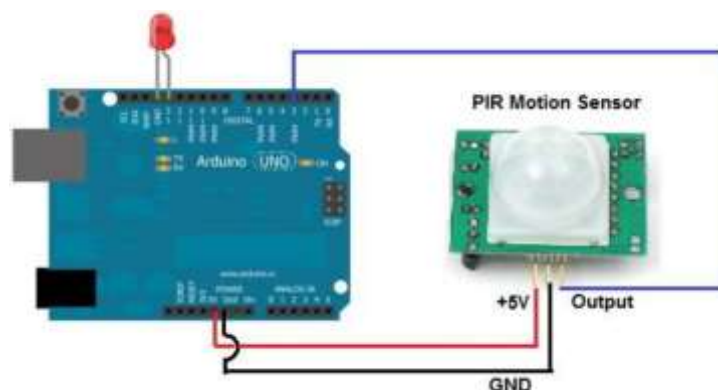

Рис. 2. Схема подключения датчика движения PIR

Релейный модуль используется для управления устройствами путем включения или выключения. Управляется микроконтроллером Arduino UNO R3. Этот релейный модуль работал при напряжении 5 В и был оснащен микроконтроллером. Выбранный тип реле представляет собой четырехканальный релейный модуль для совместимого напряжения и низкой стоимости для работы с микроконтроллерами. Светодиод также расположен вдоль реле и загорается, когда состояние реле указывает на состояние реле. Подключенный к Arduino UNO R3 релейный модуль.

Для работы встроенной системы необходимо, чтобы оборудование было запрограммировано с помощью специального программного обеспечения. Схема узла интеллектуального коммутатора дает статус приложения Android.

Благодаря Arduino UNO R3, Raspberry Pi и программным пакетам с открытым исходным кодом беспроводная сеть с сенсорным экраном имеет несколько привлекательных функций, включая компактность, низкую стоимость, масштабируемость, простоту настройки, а также удобство размещения и хранения.

Литература:

1. Черняк Л. Платформа Интернета вещей. Открытые системы. СУБД, №7, 2012. – с. 1-4.
2. <https://www.openhab.org/docs/>

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCE

Banks and the banking system

Сарсембаев Ж.Ж., Сапов Р., Шкурихин М. ФОРМИРОВАНИЕ ДЕПОЗИТНОЙ ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА..... 3

Financial relations

Серіков К.М., Смайлов М.О. ЖЕРІГІЛІКТІ БЮДЖЕТТЕРДІ ДАМЫТУДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ БЮДЖЕТ ТЕТІКТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ 8

Investment activity and stock markets

Сарсембаев Ж.Ж., Алпысбаева Ж.Ж., Султанова А.Б. СТАНОВЛЕНИЕ РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ И ЕГО ФУНКЦИИ 13

Marketing and management

Kozhakhmetova G.B. INVESTIGATING PROJECT MANAGEMENT PRACTICES IN PUBLIC SECTOR ORGANIZATIONS 17

PHILOLOGICAL SCIENCES

Language, speech, speech communication

Насреддинова А.Н. РОЛЬ ЭЛЕКТРОННЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПРОПАГАНДЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ 21

Рахимова Ю.С. ЗАКРЕПЛЕНИЕ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ 25

Рахимова Ю.С. СОЗДАНИЕ СТУДЕНТАМИ МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА, КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ИНТЕРЕСА 28

HISTORY

General history

Селкебаева А.Т., Шашаев Ә.Қ. «ТАЛАП» ҚОҒАМЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТАРИХЫ 31

MEDICINE

Anesthesiology and intensive care

Ахметжанова З.Ж., Мамыров Д.О. ТРУДНАЯ ИНТУБАЦИЯ ТРАХЕИ 38

Hygiene and epidemiology

Zhumakayeva D.M., Rakhmetullina M.A. CORONAVIRUS: CURRENT METHOD OF CONTROL AND PROTECTION. VACCINATION. 45

PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY

Labor psychology

Окунева Л.И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ОБЗОР НА ВЛИЯНИЕ Я-ОБРАЗА НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНИЗАЦИИ.....	51
---	----

PEDAGOGICAL SCIENCES

Problems of training of specialists

Жунисбекова Д.А., Утенов Н.М., Такибаева Г.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОБЛЕМ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	55
Қойшыбаева Н.И., Жунисбекова Ж.А., Борибекова Г.П., Алметов У. ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІ ТУРАЛЫ.....	58
Жанибекова С.С., Ертайқызы Перизат ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТІҢ НЕГІЗДЕРІН ТИІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ АЛҒЫШАРТТАРЫ.....	61
Еділбаев О.Е. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА.....	69

Modern methods of teaching

Жайдакбаева Л.К., Тасыбеков Н., Кадырбаев К.Б. ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ РОБОТОТЕХНИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ОҚЫТУ	77
Турлыбекова Ш.С., Шоманбаева М.Т. МОБИЛЬДІ ОҚЫТУ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ РЕТІНДЕ.....	80

Social pedagogy

Жубакова С.С., Уразалина А.М. ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	84
---	----

MODERN INFORMATION TECHNOLOGY

Computer engineering

Юничева Н.Р., Кучин Я., Мухамедиева Е.Л. О МЕТОДЕ РАСЧЕТА ФИЛЬТРАЦИОННЫХ ХАРАКТЕРИСТИК СКВАЖИН УРАНОВЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ НА ОСНОВЕ АЛГОРИТМОВ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ.....	88
--	----

Kenesbek A.S., Kalbayeva A.T., Kurakbayeva S.D. THE CURRENT STATE OF THE DEVELOPMENT AND APPLICATION OF MULTIMEDIA TOOLS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM.....	94
--	-----------

TECHNICAL SCIENCE

Automated control systems in manufacturing.

Киргизбаева Бибинур, Тілеубай Әлішер Бақытбекұлы МӘЛІМЕТТЕР ҚОРЫН PYTHON БАҒДАРЛАМАЛАУ ОРТАСЫНДА ТАЗАЛАУ.....	97
--	-----------

Electrical engineering and radio electronics

Тусупбекова А.К., Исмаилов Ж.Т., Жумекенов Б.Р., Бакиева Ж.К., Ахатова Ж.Ж. УЛУЧШЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ SMART-АУДИТОРИИ С ПОМОЩЬЮ IOT НА БАЗЕ ARDUINO	103
--	------------

CONTENTS.....	106
----------------------	------------

288509

289050

289425

289318

289289

289389

289390

289359

289454

288957

289214

289301

289410

289435

289430

289388

289355

289399

289265

289420